

Tvang i et brukerperspektiv

Unge rusmisbrukeres erfaringer med tvangsplassering i ruskollektiv

Idunn Storrø

Masteroppgave i psykososialt arbeid-
selvmord, rus, vold og traumer,
Institutt for klinisk medisin,
Det medisinske fakultet
UNIVERSITETET I OSLO

02.05.15

«Alle har innimellom lyst til å slutte å ruse seg, men man mener jo ikke det lenger enn en dag eller to. Hadde jeg ikke blitt tvangsplassert, så hadde jeg dratt fra behandlingen. I starten hadde jeg jo ikke innsikt til å se hva som var bra for meg».

Informant

© Idunn Storrø

År: 2015

Tittel: Tvang i et brukerperspektiv

Forfatter: Idunn Storrø

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Bakgrunn og formål

Denne oppgaven er en kvalitativ undersøkelse basert på erfaringer fra seks tidligere ungdommer som alle har vært tvangsplasserte i ruskollektiv. Å utøve tvang er et omstridt tema fordi det fratar mennesket dets frihet og selvbestemmelse. Tvangsplassering i rusbehandling overfor unge mennesker med antisosial atferd kan hevdes å være et svært inngripende tiltak og det forutsetter som regel at andre tiltak er forsøkt forut for tvangsplassering. Når vi likevel vet at rusmisbruk ofte medfører svekket mulighet for kontroll over eget liv, samt destruktive tankemønstre og handlinger, opplever jeg det som naturlig å se nærmere på om bruk av tvangsplassering innen rusbehandling overfor ungdom kan være et viktig og riktig tiltak for å redusere ytterligere utvikling av antisosial atferd. Dagens rusbehandling bygger i stor grad på frivillighet og kan oppfattes som en selvmotsigelse i lys av den kunnskap vi har om rusens sterke og destruktive påvirkningskraft. Det blir derfor viktig å få fram brukerens egne erfaringer omkring tvangens funksjon og hvilke forhold i behandling som har bidratt til positive behandlingsutfall.

Problemstillingen blir derfor:

- På hvilken måte kan tvangsplassering i ruskollektiv være et virkemiddel til endring, mestring og rusfrihet?

Problemstillingen er utdypet gjennom følgende forskningsspørsmål:

- Hvilken funksjon har tvangsplasseringen hatt i forhold til ungdommenes rusfrihet?
- På hvilken måte og på hvilket tidspunkt under behandlingen opplevde ungdommene at tvangsplasseringen bidro til ønske om endring?
- Hvilke forhold har hatt betydning for ungdommenes endringsprosess?

Informantenes erfaringer og opplevelser ble undersøkt ved hjelp av kvalitative semistrukturerte intervju. Intervjuene ble senere transkribert og analysert. Analysen av intervjuene ble utført ved hjelp av systematisk tekstkondensering slik den er beskrevet av Malterud (2011).

Hovedresultatet er at tvangsplasseringen har vært avgjørende for informantenes rusfrihet. Manglende mulighet til å velge seg ut av behandlingen dannet grunnlaget for at de kom i kontakt med seg selv og oppnådde tilstrekkelig grad av innsikt og motivasjon til endring. Tvangens varighet var sammen med fysisk avstand til tidligere rusmiljø viktige faktorer for at de tidkrevende endringsprosessene kunne finne sted. Tvangsplasseringen skapte altså en nødvendig ramme for at atferdsendringer kunne skje. Tvangsplasseringen utgjorde sammen med sosial støtte, gode behandlingsallianser og et prososialt behandlingsmiljø, de viktigste forhold i ungdommenes endrings- og tilfriskningsprosess.

Forord

Denne oppgaven er et resultat av 3 spennende, lærerike og krevende år som aldrende student ved Universitetet i Oslo, der jeg har hatt den fornøyelse av å fordype meg i rus og avhengighetsproblematikk innenfor masterprogrammet Psykososialt arbeid. Senter for rus – og avhengighetsforskning (SERAF) har hatt hovedansvaret for det faglige innholdet i min studieretning.

Nå skal masteroppgaven endelig leveres og det er flere som har bidratt til at dette har blitt mulig.

Først om fremst vil jeg rette en stor takk til mine informanter. Deres ærlige og herlige formidlingsevne og deling av personlige historier har vært helt uvurderlige. Takk også til min veileder Edle Ravndal for god hjelp i skriveprosessen. Biblioteket ved SIRUS har vært enestående og hjulpet meg med alt jeg har bedt om. Maken til dyktige og serviceinnstilte bibliotekarer skal du lete lenge etter. Arbeidsgiver må takkes for tilrettelegging under studiet og spesielt Cathrine for hennes fleksibilitet under perioder med skole og eksamener. Takk til medstudenter for hjelp og støtte og til Mette som har tatt seg tid til å lese igjennom underveis og kommet med gode innspill. Til slutt må jeg få takke min kjære samboer spesielt - uten din tålmodighet og raushet hadde jeg ikke kommet meg gjennom dette. Takk!

Oslo, 24.04.15

Idunn Storrø

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Valg av forskningstema	1
1.2	Formål og problemstilling	2
1.3	Begrepsavklaring	3
1.4	Oppgavens oppbygging	4
2	Tidligere forskning og teoretisk referanseramme	5
2.1	Opprinnelsen til norske ruskollektiv.....	5
2.2	Tidligere forskning	5
2.3	Teoretisk referanseramme	7
2.3.1	Endring i et teoretisk perspektiv.....	7
2.3.2	Mestring i et teoretisk perspektiv	9
2.3.3	Maslows behovs- og motivasjonsteori	11
3	Metode.....	14
3.1	Valg av metode	14
3.1.1	Fenomenologisk tilnærming.....	15
3.1.2	Forforståelse – et problem eller en nødvendighet?	16
3.2	Datainnsamling.....	18
3.2.1	Utvalg og rekruttering	18
3.2.2	Intervjuguide	20
3.2.3	Gjennomføring av intervju	21
3.2.4	Samtaleprosessen	24
3.2.5	Etiske hensyn og overveielser	25
3.2.6	Validitet og overførbarhet	26
3.3	Analyse	28
3.3.1	Helhetsinntrykk og foreløpige tema	29
3.3.2	Meningsbærende enheter og koding	30
3.3.3	Kondensering og subgrupper	30
3.3.4	Sammenfatning.....	31
4	Presentasjon og drøfting av funn.....	32
4.1	Nærmere beskrivelse av informantene	32
4.2	Resultatpresentasjon	34

4.2.1	Tvangsplasseringen og dens betydning.....	34
4.2.2	Betydningen av sosial støtte for endringsprosessen.....	39
5	Sammenfatning og diskusjon	49
5.1	Metoderefleksjon	52
5.2	Fremtidig forskning	52
6	Avslutning	54
	Litteraturliste	55
	Vedlegg	59

No table of figures entries found.

1 Innledning

I dette kapitlet vil jeg gi en presentasjon av tema. Videre vil jeg redegjøre for oppgavens formål og problemstilling samt begrepsavklaringer. Til sist følger en oversikt over oppgavens oppbygging og struktur.

1.1 Valg av forskningstema

Ungdommer med alvorlige atferdsvansker, herunder både rusmisbruk og atferdsproblematikk, representerer en sårbar og belastet gruppe i vårt samfunn. De har som regel omfattende og komplekse problem, kommer ofte fra ressursvake og/eller oppløste hjem og er tidlig i kontakt med vårt offentlige hjelpeapparat. Oppvekstforholdene er gjerne preget av manglende stabilitet og omsorg, alkohol – og rusmisbruk, samt psykiske lidelser blant foreldre. Dette kan gi seg utslag i manglende skolegang, kriminalitet og kontakt med rusmiljø. I nevnte gruppe er det også et stort antall ungdommer med antisosial personlighetsforstyrrelse (Lauritzen, Ravndal & Larsson, 2012). Tidlig intervensjon overfor denne gruppen kan hindre videre utvikling av antisosial atferd og en ytterligere marginalisering i samfunnet. Å ikke mestre skole og utdanning er faktorer som trolig vil forverre en allerede sårbar og vanskelig situasjon (Farabee, Pendergast & Douglas, 1998). Iverksetting av tiltak bør derfor settes inn før ungdommene har etablert en avhengighet til rusmidler og en identifisering med kriminelle miljø. Tvang kan være et egnet virkemiddel overfor denne gruppen (Helgeland, 2007).

Tvangsplassering og tvangsbehandling er et svært inngripende tiltak som innebærer at menneskets autonomi og selvbestemmelse blir svekket. Innenfor rusbehandling finnes ulike holdninger til bruk av tvang blant fagutøvere, og det kan være etiske, moralske og kliniske utfordringer knyttet til fenomenet (Steiro, Dalsbø, Hammerstrøm & Hoffmann, 2009). Motstandere av tvang kan på den ene siden hevde at motivasjon til endring er den viktigste faktor for å lykkes i behandling, mens tilhengere på sin side vil hevde at tvangsbehandling både vil være forebyggende og samtidig skape motivasjon til endringsprosesser. Flere mener også at man uten dette ytre presset ikke vil komme i kontakt med et menneskes indre motivasjon (Tännsjø, 1998).

Som tiltak for å hindre videre utvikling av antisosial atferd, skal tvangsplassering være siste utvei. Frivillige tiltak skal i utgangspunktet være forsøkt forut for tvangsbruk, men dette er

ikke et absolutt krav. Tvangsplasseringen kan ha varighet på inntil 1 år, men kan ytterligere forlenges om ungdommene er under 18 år og det foreligger faglige grunner til fortsatt plassering (Barnevernloven, 1992, 4-24). I 2012 ble 1297 barn og unge under 18 år plassert i institusjoner i Norge. Av disse ble 87 plassert i ruskollektiv, hvorav 61 ble plassert på tvang. Tilsvarende tall er 68 frem til september 2013 (Bufetat, 2012). For plassering i ruskollektiv ser man at de fleste blir tvangsplassert, men av det totale antall plasseringer i institusjon representerer tvangsplassering en forholdsvis liten andel. Sammenlignet med Sverige benytter Norge tvangsplassering i svært liten grad. I Sverige blir årlig omlag 1000 ungdommer mellom 12-21 år plassert på tvang i såkalte LVU-hjem (Statens institusjonsstyrelse, årsredovisning, 2012).

1.2 Formål og problemstilling

Formålet med denne oppgaven er å undersøke om tvangsplassering av ungdommer i ruskollektiv kan bidra til endring, mestring og rusfrihet. Rusmisbruk medfører ofte svekket kontroll over egne liv, og utvikling av destruktive tankemønstre og handlinger vil kunne prege ungdommenes atferd. Som følge av dette vil trolig få ungdommer selv oppsøke hjelp for noe de selv ikke opplever som problematisk. Behandling som bygger på frivillighet, for unge mennesker med manglende innsikt og forståelse i egen situasjon, kan ses på som en selvmotsigelse i lys av den kunnskap vi i dag har om rusens påvirkningskraft.

I lys av dette, og med tanke på at tvangsplassering er et svært inngripende tiltak i et menneskes liv, er det ønskelig å få fram hvilke erfaringer og opplevelser de tvangsplasserte i et ruskollektiv har. Dette for å få kunnskap om hvordan de selv har opplevd tvangsplasseringen og om dette har hatt noen betydning for deres rusfrihet. I tillegg er det ønskelig å få kunnskap om de forhold i behandling de mener har hatt betydning for deres endringsprosesser. Gjennom å ha fokus på brukererfaringer vil dette også kunne bidra til at forvaltningsorganer, og ikke minst behandlingsansvarlige i institusjoner og ruskollektiv, kan få kunnskap om hvilke forhold som vil kunne ha positiv påvirkning under tvangsplassering.

Med bakgrunn i de nevnte forhold vil problemstillingen være følgende:

- På hvilken måte kan tvangsplassering i ruskollektiv være et virkemiddel til endring, mestring og rusfrihet?

Problemstillingen er utdypet gjennom følgende forskningsspørsmål:

- Hvilken funksjon har tvangsplasseringen hatt i forhold til ungdommenes rusfrihet?
- På hvilken måte og på hvilket tidspunkt under behandlingen opplevde ungdommene at tvangsplasseringen bidro til motivasjon og ønske om endring?
- Hvilke forhold har hatt betydning for ungdommenes endringsprosess?

1.3 Begrepsavklaring

Tvangsplassering, tvangsbruk, rusmisbruk, rusfrihet, antisosial atferd og ruskollektiv vil være gjennomgående begrep i denne oppgaven.

Tvangsplassering medfører at en persons autonomi og frihet er svekket. Tvangsplassering innebærer tap av kontroll og mulighet til å foreta selvstendige og frie valg. I Norge regulerer barnevernloven (1992) bruk av tvang overfor ungdommer med alvorlige atferdsvansker, herunder rusmisbruk. Flere kriterier må være oppfylt for å kunne bli tvangsplassert. Blant annet må rusmisbruket være vedvarende. Fylkesnemnda for sosiale saker vedtar tvangsplassering og tvangens varighet. Tvangsplassering i institusjon eller ruskollektiv innebærer at man ved eventuell rømning bringes tilbake mot sin vilje (Barnevernloven, 1992).

Bruk av tvang i behandling skjer som oftest overfor ungdommer plassert etter barnevernlovens § 4-24 (1992). Tvangsbruk kan blant annet være urinprøvetesting, begrensning i bevegelsesfrihet og at de blir fratatt muligheten til å disponere elektroniske kommunikasjonsmidler som mobil og pc. Slik tvangsbruk er nedfelt i barnevernloven (1992) og tilhørende rettighetsforskrift (2011), og rettssikkerheten til den tvangsplasserte ivaretas ved at saksbehandlingen skal skje etter bestemmelsene i forvaltningsloven (1967).

I oppgaven velger jeg å benytte meg av begrepet rusmisbruk og ikke diagnosen rusavhengighet. Siden undersøkelsen omhandler ungdom, er det usikkerhet med tanke på om de har etablert en rusavhengighet. Med rusmisbruk menes her at bruken av legale og illegale rusmidler har medført alvorlige konsekvenser i forhold til personens fysiske og psykiske helse, skole/utdanning og overfor familie og venner. En rekke skadelige konsekvenser har oppstått som følge av personens inntak av rusmidler over tid (Daley & Marlatt, 2007).

Rusfrihet er et skjønnsmessig begrep. Jeg vil derfor i oppgaven forstå rusfrihet som totalt fravær av illegale rusmidler og medikamenter. Jeg vil ikke anse alkoholbruk som brudd på en rusfri tilværelse, om ikke alkoholbruken kan klassifiseres som potensiell skadelig.

Ruskollektiv representerer en behandlingsform som blant annet kjennetegnes ved at ansatte bor og lever sammen med ungdommene over tid, motsatt av 3-delt turnusarbeid med dag, kvelds- og nattevakter. I tillegg til vektlegging av struktur, forutsigbarhet, fellesskap og gruppeterapi består ofte hverdagen av ulike praktiske arbeidsoppgaver. Til sammen sørger dette for hverdager preget av hyppig samvær og samhandling mellom ansatte og ungdommer. Valg av behandlingsmetodikk som for eksempel kognitiv terapi, motiverende intervju, mentaliseringbasert og sosialpedagogisk tilnærming kan variere i de ulike ruskollektivene.

Antisosial atferd kjennetegnes med atferd som er norm- og regelbrytende, herunder kriminell atferd og rusmisbruk. Den antisosiale atferden kan i tillegg til å være destruktiv hindre sosialisering og skape negative sosiale utfall (Merrell & Caldarella, 2008).

1.4 Oppgavens oppbygging

Oppgaven består av 6 kapitler.

I første kapittel blir oppgavens bakgrunn og formål presentert, i tillegg til sentrale begrepsavklaringer.

Kapittel 2 vil omhandle tidligere forskning på området, samt en beskrivelse av Hasselakollektivet, som er opprinnelsen til de norske ruskollektiv. Videre vil jeg redegjøre for hvilke teorier som kommer til anvendelse ved drøfting av resultater. Teoriene som her blir utdypet er Banduras sosialkognitive læringsteori, Maslows behovsteori og Prochaska, Norcross og DiClementes endringsteori.

I kapittel 3 vil oppgavens metodiske tilnærming bli belyst. Her vil jeg redegjøre for valg av metode og beskrive gjennomføringen av datainnsamling. Oppgavens validitet og troverdighet, samt etiske hensyn vil også bli behandlet her.

Kapittel 4 vil omhandle analyse av datamaterialet og resultatpresentasjon, samt fortløpende drøfting i lys av aktuell teori og empiri. Kapittel 5 og 6 vil omhandle sammenfatning av funn og diskusjon, samt en kort avslutning.

2 Tidligere forskning og teoretisk referanseramme

2.1 Opprinnelsen til norske ruskollektiv

Opprinnelsen til de norske ruskollektivene er Hasselakollektivet i Sverige. Hasselakollektivet var opptatt av å erstatte de destruktive mønstrene som ungdommene hadde utviklet med funksjonell atferd og et verdig liv. For å kunne skape denne endringen så man seg nødt til å benytte seg av tvangsplassering. Tvangsplasseringen ble altså sett på som en forutsetning for at slik endring kunne skje. De mente at frivillig behandling ble et paradoks når man så på den tvangsatferden som fulgte med et rusmisbruk. Rusmisbrukere ble, på grunn av sitt misbruk, sett på som lite egnet og frie til å kunne ta egne valg. «Viljen til å forandre sin egen situasjon avtar i takt med misbrukets utvikling» (Englund, 1980, s.55).

Hasselakollektivet mente tvangen måtte ha et innhold og behandlingen et system som ikke skulle bære preg av oppbevaring. Tvangen var derfor ikke satt i system med lukkede rom og andre frihetsberøvende tiltak, men fungerte som en ramme for å kunne tilbakeføre ungdommer som blant annet rømte når de smertefulle endringsprosessene begynte å skje. Tvangen ble for Hasselakollektivet det tiltak som ville muliggjøre rusfriheten for rusmisbrukerne. Videre mente de at saksbehandlere som ikke benyttet seg av tvangsplasseringer led av ideologisk rådvillhet og manglende forståelse av rusmisbrukets kjerne (Englund, 1980).

2.2 Tidligere forskning

Hva sier forskningen om tvangsplassering av ungdom?

Mye av forskningen som omhandler tvangsplassering i døgninstitusjon gjelder voksne rusmisbrukere og psykisk syke, og det finnes i mindre grad forskning på tvangsplassering av ungdommer med rusproblematikk. Mye av tvangsplasseringen som blir benyttet overfor ungdommer i andre land er som alternativ til fengsling. Sverige er kjent for sin utstrakte bruk av tvang i egnede, ofte lukkede institusjoner (Gerdner & Berglund, 2009). En svensk undersøkelse som omhandler brukererfaringer ett år etter avsluttet behandling på

ungdomshjem, viser at ungdommer plassert på tvang hadde fått reduksjon i både kriminell atferd og rusmisbruk. Ett år etter utskrivning mente omkring halvparten av brukerne at de hadde hatt utbytte av institusjonsoppholdet og at de hadde trivdes. Videre hadde de opplevd det som svært betydningsfullt å ha god relasjon med sin kontaktperson, og betonet viktigheten av den tillit og trygghet som ble etablert mellom ungdom og kontaktperson ved at man gjorde aktiviteter i fellesskap. De ansattes tilgjengelighet og mulighet til skolegang var andre positive faktorer i behandlingsprosessen. Tid i behandling ble også nevnt som en avgjørende faktor for å oppnå innsikt i sine problemer (Hill, 2005).

I Norge er det gjort tilsvarende undersøkelser - både i forhold til tvangsplassering i ruskollektiv, og hvordan det har gått med personene etter utskrivning. Relevante undersøkelser i denne forbindelse kan være en undersøkelse ved navn «Buskerudprosjektet» (Helgeland, 2007), en prospektiv studie over 10 år av rusmisbrukere i forskjellige behandlingsmodeller (Lauritzen et al, 2012), en evaluering av kollektiver (Ravndal, 2007) og en undersøkelse som omhandler rusmisbrukere før, under og etter kollektivopphold (Tjersland, 1995).

I «Buskerudprosjektet» ble 85 ungdommer fulgt i løpet av 15 år (Helgeland, 2007). Det ble foretatt 3 intervjuer i løpet av disse årene. Undersøkelsens mål var å søke kunnskap om de forhold som hadde betydning for en positiv utvikling i behandling og å finne de behandlingstiltak som syntes mest virksomme mot problematferden. Helgeland (2007) understreket betydningen av tidlig intervensjon for å hindre ungdommene i en ytterligere identifisering med kriminelle miljøer og eskalering av rusmiddelbruk. Videre fant hun belegg for å hevde at ungdommer med alvorlig atferds- og rusproblematikk plassert i ruskollektiv og fosterhjem, gjennomgående hadde større positive behandlingsutfall enn de som ble plassert i vanlige institusjoner og lokale tiltak. Ungdommene som kom til ruskollektivene var utelukkende plassert på tvang. Ungdommene i undersøkelsen betonet viktigheten av tvangsplassering da dette sikret dem tilbakeføring ved eventuell rømning. Andre forhold i behandlingen som opplevdes viktige var betydningen av relasjoner mellom ansatte og ungdommer, samt kontinuitet blant ansatte. Viktigheten av mestringsopplevelser ble også framhevet, blant annet gjennomføring av skolegang (Helgeland, 2007). Dette samsvarer med nevnte svenske undersøkelse og funn Ravndal (2007) fant i sin evaluering av 4 norske kollektiv. Hun fant at ruskollektiv har sin plass i behandlingskjeden overfor målgruppen med alvorlig atferdsproblematikk, og kan vise til gode behandlingsresultat. Vekting av

kollektivenes innhold med blant annet bo- og levefellesskap, hvor bygging av gode relasjoner mellom ungdommer og ansatte står sentralt, synes å være viktige forhold inn mot de endringsprosesser som bør finne sted i behandlingen (Ravndal, 2007).

Tjersland (1995) viser i sin undersøkelse at lang tid i rusbehandling ofte gir positive behandlingsutfall. Ravndals (2007) undersøkelse av flere kollektiver underbygger også at det kan være en sammenheng mellom tid i behandling og behandlingsresultat.

Oppfølgingsstudien som ble gjennomført i løpet av en 10 års periode viser at ungdommer plassert i ruskollektiver, ofte ved hjelp av tvangsplassering, opplevde bedring på viktige livsområder. I etterkant av behandlingsoppholdet hadde ingen av ungdommene blitt re-innlagt i døgninstitusjon, mange var i arbeid og hadde bedret sin kontakt med familie og venner. Man fant også en betydelig reduksjon i rus og kriminalitet (Lautitzen et al, 2012).

2.3 Teoretisk referanseramme

I en behandlingsprosess er gjerne formålet at en atferd eller tilstand skal endres. I denne oppgaven søkes det kunnskap om hvilke forhold som er viktige i en endringsprosess for å skape tilfriskning og ønske om en rusfri tilværelse.

I lys av dette vil det derfor være av betydning å se på teorier som omhandler motivasjon og mestring, og hva som er sentralt for å kunne skape og opprettholde endring. Det vil også være relevant å belyse teorier som omhandler hvordan endring kan skje og hvilke betingelser som vil fremme endring.

Prochaska, Norcross og DiClementes (1994) teori om endring, Stages of Change, vil sammen med Albert Banduras (2003) sosialkognitive læringsteori og Maslows (1970) humanistiske behovsteori utgjøre den teoretiske referanserammen for denne oppgaven.

2.3.1 Endring i et teoretisk perspektiv

Prochaska og hans kolleger (1994) beskriver en endringsprosess som foregår i ulike faser. I de ulike fasene er det oppgaver som skal mestres før man bør gå videre i prosessen. Modellen ble opprinnelig utviklet i forbindelse med en studie av røykere, men blir i dag i stor grad brukt innenfor behandling og særlig da overfor rusmisbrukere. Modellen belyser at endring er tidkrevende og bruken av en slik modell kan gi profesjonelle hjelpere en større bevissthet i

forhold til når behandlingsintervensjoner skal settes inn, og hvilke intervensjoner som skal benyttes underveis i endringsprosessen. Den vil således kunne gi retning på når det er viktig å fokusere på motivasjon og når det vil være hensiktsmessig å komme med råd og veiledning (Prochaska, Di Clemente & Norcross, 1992). Endringsprosessen er delt inn i føroverveielse, overveielse, forberedelse, handling og vedlikeholdsfasen.

Føroverveielse

I denne første fasen er det gjerne lite oppmerksomhet knyttet til problematferden. Her er ofte de gode sidene ved atferden i fokus og mottakeligheten for informasjon om skadene og ulempene til den aktuelle atferden er lite til stede. Om man i denne fasen har kunnskap om skadelige konsekvenser, så oppleves denne kunnskapen som lite relevant for den det gjelder eller de ignorerer det. I denne fasen er det som regel omgivelsene rundt som opplever en persons atferd og liv som vanskelig, ikke den det gjelder. Kilden til innsikt vil her være å trenge gjennom de ulike forsvarsmekanismer som forhindrer innsikt og dermed også endring. Ofte brukte forsvarsmekanismer i denne fasen er benektelse, bagatellisering, rasjonalisering og resignasjon.

Overveielse

I denne fasen er klienten blitt oppmerksom på at atferden også kan ha negative sider. Denne oppmerksomheten endrer ikke en atferd alene, men ambivalensen kan resultere i at ønske om endring ikke framstår som helt utenkelig. Fokus i denne fasen er ambivalens, og det foregår hyppige skifter i tanker om å opprettholde eller endre nåværende problematferd. I denne fasen er målsetningen å legge grunnlaget for en forpliktende beslutning om endring i neste fase. For noen vil denne fasen være svært tidkrevende, mens andre kan klare dette forholdsvis raskt.

Forberedelsesfasen

I denne fasen tas den endelige beslutningen om atferdsendring. Der de tidligere fasene har omhandlet ulike sider ved atferden, har denne fokus på selve endringen og hvilke konsekvenser endringen vil få i framtiden. Man ser for seg hvordan livet vil bli etter at endringen har funnet sted. Jo mer fokus på fremtidige gevinster av en atferdsendring, jo større sjanser er det for at endringen blir varig og at motivasjonen blir opprettholdt.

I de foregående fasene har det dreid seg om å endre tanker og følelser og bli motivert til endring. I denne fasen er beslutningen fattet og det vil her være behov for råd og veiledning fra venner, familie og ofte profesjonelle hjelpere. Nå legges grunnlaget for hvilke handlinger som konkret skal praktiseres for å oppnå ønsket atferdsendring. Her er det viktig å mobilisere nødvendige ressurser og planlegge godt hvordan endringen skal gjennomføres. God planlegging på dette stadiet øker sjansene for gjennomføring av endringene, og et godt resultat.

Handlingsfasen

Handlingsfasen er nest siste fase i endringshjulet og her skal endret atferd praktiseres. Endringer her vil være synlige for andre enn en selv. Atferdsendringen er forholdsvis ny og kan ikke anses som automatisert på dette tidspunkt. Mye av arbeidet her vil bestå av å øke kontroll på faktorer som kan frembringe negativ og uheldig atferd, samt finne alternative løsninger på problematisk atferd. Anerkjennelse fra andre i denne fasen er viktig, da dette er en sårbar fase. Målsetting og egne belønninger kan her virke motiverende for opprettholdelse av ny atferd.

Vedlikeholdsfasen

«Det vanskeligste er ikke å slutte å drikke, men å ikke begynne igjen». I denne fasen skal den nye atferden vedlikeholdes. Ambivalens kan fortsatt forekomme, og det er viktig å huske på hvorfor atferdsendringen fant sted for å holde motivasjonen oppe. For mange kan for eksempel endring av svært negativ atferd som rusmisbruk, føre til at store deler av livet også blir annerledes. Dette kan føre til problemer og krever derfor hardt arbeid for å unngå tilbakefall. Det er en fase som forutsetter at man er aktivt handlende og styrker egne ressurser og krefter for å opprettholde den endrede atferden. Forebygging av tilbakefall til tidligere, ofte u hensiktsmessig, atferd bør også være i fokus. Om tilbakefall skjer er det ikke ensbetydende med at man må begynne fra start i endringsprosessen.

2.3.2 Mestring i et teoretisk perspektiv

I følge Bandura (2003) er det essensielt for et hvert menneske å kunne mestre og kontrollere sine liv. Dette vil gi mulighet til å kunne skaffe til veie både personlige, men også sosiale goder. Manglende mulighet til å kunne påvirke sider ved våre liv og omgivelser vil motsatt

kunne føre til maktesløshet og handlingslammelse. Denne muligheten til å kunne påvirke positive utfall, og hindre negative, er en viktig faktor i ønsket om å utvikle personlig kontroll og innflytelse (Bandura, 2003).

For å kunne ha mulighet til å påvirke utfall av bestemte ønskede hendelser er man i følge Bandura (2003) avhengig av det han benevner som mestringstro eller også mestringstillit. Om et menneske mangler tro på sine evner til å utføre eller klare en gitt oppgave så vil man heller ikke kunne mestre denne oppgaven. Troen på egen mestring kan altså ses som en nøkkelfaktor i forhold til menneskelig handling. I følge Bandura (2003) så refererer oppfattet mestringstro til et menneskes tro på egne evner til kunne organisere og utøve de ulike handlinger som kreves for å oppnå ulike mål. Mennesker med lave forventninger til sine evner har ofte vansker med egen motivasjon og gir fort opp når de møter motstand. Bandura (2003) beskriver at selvtillit og selvbilde ikke må sammenlignes med evner. Det er ingen sammenheng mellom hvilke evner man har eller hvor bra selvbilde man har. Å mestre en aktivitet er ikke avhengig av selvbildet til utøveren, og man vil ikke miste selvfølelsen om man ikke mestrer oppgaven som skal gjøres. Når det er sagt, er det likevel slik at mennesker ofte velger aktiviteter som kan gi en følelse av selvtillit.

Bandura (2003) skiller videre mellom to typer forventninger. Her er det forventninger knyttet til å mestre de handlinger som er nødvendige for å nå et mål. Den andre typen forventninger er knyttet opp mot resultatet av den bestemte handlingen. Det kan være nyttig å skille mellom disse forventningene innenfor for eksempel rusbehandling. Personen må både ha tro på at man kan klare å bli rusfri, og samtidig tro at rusfriheten kan lede til et bedre liv som for eksempel kan resultere i et meningsfylt arbeid og etablering av familie.

I følge Bandura (2003) er det fire kilder som kan bidra til å gi mestringsforventning. Dette er tidligere erfaring, vikarierende erfaring, verbal overbevisning og emosjonelle forhold. Det vil her bli gitt en kort forklaring på det som anses som de viktigste informasjonskildene sett i lys av denne oppgaven.

Tidligere erfaring er den mest innflytelsesrike kilden til mestring. Her bygger man tro på egen mestring og mulighet til å takle de utfordringer man må håndtere for å kunne kontrollere hendelser og påvirke sine omgivelser. Her vil gjentatte øvelser innen gitte områder medvirke til å bygge en mer robust tro på egen evne til å mestre. Denne form for mestringstro vil også bidra til at man ved tilbakefall likevel vil kunne tro at man kan lykkes. Denne form for

oppbygging av mestringstro vil også gi mennesker kognitive, atferdsmessige og selv-regulerende verktøy slik at de kan overføres til nye aktiviteter og/eller nye situasjoner.

Vikarierende erfaring omhandler mestring ervervet gjennom å bli eksponert for modellæring.

Mestring utvikles ikke i et vakuum, men oppstår gjerne under påvirkning av andre.

Modellæring kan her være et egnet verktøy for å kunne utvikle en følelse av personlig mestring. Det er flere prosesser som kan virke inn på, og være med på utvikling av mestringstro. Blant annet kan dette gjøres ved å sammenligne egne evner med andre som man opplever er lik en selv, men også ved hjelp av signifikante andre. Jo større opplevelse av likhet med rollemodellen, jo større er sannsynligheten for suksess og positiv innvirkning på ens mestringstro. Modellæring kan ha en særlig god funksjon overfor mennesker som har opplevd mange negative mestringsopplevelser, selv om denne formen for læring ikke er like sterk som ved egen erfaring

Sosial og verbal overbevisning kan være et middel for å få mennesker til å tro at de innehar de evner de trenger for å oppnå noe. Det å bli fortalt at man besitter ulike evner som kreves for å løse eller utføre en gitt oppgave, vil derfor kunne mobilisere mer krefter og innsats. For at dette skal kunne skje, og kanskje bli av mer varig karakter, er det viktig at det er signifikante andre som uttrykker denne troen på mestring. Tilbakemeldinger er et viktig virkemiddel innenfor verbal overbevisning.

2.3.3 Maslows behavs- og motivasjonsteori

Humanistiske motivasjonsteorier vektlegger betydningen av at mennesker er meningssøkende og utforskende. Videre understreker de at mennesker skiller seg fra andre vesener fordi vi har medfødte egenskaper som søker mot sosiale felleskap og ønsker om å være til for andre samtidig som vi har behov for å være aktive og prestasjonssøkende. Disse teoriene påpeker at motivasjon oppstår som resultat av at mennesket har gitte medfødte og tillærte behov.

Abraham Maslow (1970) er den av de humanistiske teoretikerne som har hatt stor betydning for utbredelsen av motivasjons- og behovsteori. Hans teori tok sikte på å forklare hvilke grunnleggende behov mennesker har, og som derfor er styrende for menneskers atferd og motivasjon. Maslow (1970) mener det er fem grunnleggende behov som styrer menneskelig atferd og motivasjon, og behovene må ses i en sammenheng. De nevnte behov har han illustrert ved hjelp av en behovspyramide hvor primærbehovene er nederst i pyramiden.

Primærbehovene må være tilfredsstilt før man kan bevege seg videre oppover i hierarkiet. Disse grunnleggende behov er fysiske behov, behov for trygghet og sikkerhet, sosiale behov, og behov for anerkjennelse og selvrealisering.

I følge Maslow (1970) må de grunnleggende behov deles i to hovedkategorier. Han karakteriserer den ene behovskategorien for mangelbehov. Med dette menes at det er behov som er basale og nødvendige for menneskelig eksistens. Den andre kategorien, såkalte vekstbehov, representerer behov som i sin ytterste konsekvens ikke er nødvendige, men som likevel oppfyller behov som følelse av verdi og nytte.

Fysiske behov som mat, vann og søvn er nødvendig for menneskelig eksistens og vil, når dette er tilfredsstilt, være med på å kunne gi motivasjon til å oppnå trygghet og sikkerhet. I vårt velferdssamfunn er det lite hungersnød og man kan derfor finne motivasjon til videre behovssøken. Behov for trygghet og sikkerhet omhandler det å føle seg beskyttet og det å kunne oppleve stabilitet i sin hverdag. Det motsatte er å føle angst og uforutsigbarhet. Om man ikke opplever trygghet i sin hverdag, vil all energi bli brukt til å redusere de faktorer som skaper angst og uro. Det vil derfor da ikke finnes hverken tid eller motivasjon til å oppnå andre former for positiv trygghet. Dette stadiet er viktig for utviklingen av menneskelig atferd og har betydning for hvordan man forholder seg til den øvrige tilværelse (Maslow, 1970).

Det sosiale behovet signaliserer menneskenes søken etter tilhørighet og motivasjon til å etablere mellommenneskelige relasjoner. Venner, familie og kjærester er eksempler på dette og disse arenaene representerer ulike deler ved dette behovet. Det er viktig for mennesker å være del av et sosialt system og mangel på dette kan føre til ensomhet og fremmedgjøring overfor omgivelser og storsamfunnet. Mennesker har behov for å høre til og å være betydningsfulle overfor andre. Som resultat av dette kan mennesker finne sammen av ulike årsaker. Behovet for å høre til kan medføre at man blir del av en gruppe som ikke nødvendigvis er av prososial karakter. Behovet for tilhørighet kan således overstyre det miljø der dette søkes.

Mens de tidligere nevnte behov representerer såkalte mangelbehov, så vil de øverste behovene i pyramiden kunne karakteriseres som vekstbehov. Med dette menes at de ikke har noe eget metningspunkt. Det nest øverste behovet omhandler behov for respekt og anerkjennelse. Et grunnleggende behov for mennesker er å føle seg verdsatt og å ha en positiv opplevelse av seg selv samtidig som man også har evner til å mestre ulike utfordringer. Dette benevnes gjerne

som realkompetanse. Slik kompetanse er med på å gi oss en tro på at vi har egenskaper som kan resultere i selvstendiggjøring. Dette er faktorer som er sentrale innenfor motivasjon. Om disse behovene ikke tilfredsstilles, vil man kunne oppleve hjelpeløshet og utilstrekkelighet og det kan føre til uhensiktsmessig atferd, angst og depresjon.

Det siste behovet i behovspyramiden omhandler selvrealisering. Dette behovet innebærer et ønske om å kunne utnytte hele sitt potensiale. Når et menneske har oppnådd dette behovet anses man som fullstendig tilfredsstilt. I følge Maslow (1970) opptrer dette sjelden, og han karakteriserer det som et overflodsbehov. Behovet kan ses i sammenheng med det yrket man har og av hvilken støtte man har i sine omgivelser (Imsen, 2014).

3 Metode

Metode blir beskrevet som en systematisk måte å gjennomføre undersøkelser på, finne ut av årsakssammenhenger og skaffe til veie kunnskap og innsikt om fenomener vi ønsker å undersøke. Bruk av spesifikke metodiske framgangsmåter er påkrevd for å kunne forme ny og reliabel kunnskap, og det vil i motsetning til etablering av generell hverdagskunnskap måtte følge en systematikk som kan etterprøves av andre. Riktig bruk av metode vil derfor kunne ses som et nødvendig redskap for å komme fram til ny kunnskap innenfor ulike fagområder, og det vil gi retningslinjer for hvordan bearbeidingen av datamaterialet skal skje (Johannesen, Tufte & Christoffersen, 2010). Ulike undersøkelser krever forskjellig metodisk tilnærming, og den enkelte problemstilling er avgjørende for hvilken metodisk framgangsmåte som blir hensiktsmessig (Malterud, 2011).

I de neste avsnitt vil jeg redegjøre for valg av metodisk tilnærming og beskrive de ulike betingelser som ligger til grunn for den vitenskapelige framgangsmåte jeg har valgt innenfor kvalitativ forskning.

3.1 Valg av metode

Denne oppgaven tar ikke sikte på å finne kausale sammenhenger. Oppgavens mål er å søke ny kunnskap og en dypere forståelse av ungdommenes erfaringer og opplevelser av tvangsplassering i ruskollektiv. Det er fenomenet tvangsplassering som ønskes belyst i oppgaven og bruk av kvalitativ tilnærming vil kunne være hensiktsmessig siden denne tradisjonen søker å forstå heller enn å forklare (Malterud, 2011). «Et overordnet mål for kvalitativ forskning er å utvikle forståelsen av fenomener som er knyttet til personer og situasjoner i deres sosiale virkelighet» (Dahlen, 2011, s.15). Det handler altså om å søke en dypere forståelse av menneskenes livsverden.

Innen kvalitativ forskning kan man gjøre bruk av intervju for å søke god og rikholdig informasjon om et menneskes livsverden. Det vil være et mål for intervjuet å få en dypere innsikt i den enkelte persons opplevelser og forståelse av egen situasjon (Kvale & Brinkmann, 2012). Kvale og Brinkmann (2012) uttrykker følgende om formålet med bruk av intervju som et redskap for informasjonsflyt: «Hvis du vil vite hvordan folk oppfatter verden og livet sitt, hvorfor ikke spørre dem»? (s. 19).

For å sikre målrettet datainnsamling som vil kunne belyse problemstillingen på en best mulig måte, vil jeg benytte meg av semistrukturerte intervju. Dette vil gi en mulighet til å få dybdekunnskap om ungdommenes erfaringer omkring tematikken. Et slik design vil gi struktur og retning på intervjuet, samtidig som det vil gi åpning for å undersøke temaer som kan komme opp i løpet av et intervju. Dette vil kunne sikre at man ikke minster potensiell verdifull kunnskap og skaper et best mulig grunnlag for den videre analysen og bearbeidelsen av materialet.

3.1.1 Fenomenologisk tilnærming

De spørsmål som ønskes besvart i en forskningsoppgave vil avgjøre valg av riktig tilnærming og metode. Er formålet å søke inngående forståelse av et fenomen, eller søker man etter kausalitet? Svaret på dette vil ha betydning for valg av framgangsmåte. Innenfor de ulike tilnærmingene vil man også kunne velge mellom induksjon, deduksjon eller abstraksjon. Med en induktiv tilnærming er formålet å komme fram til nye begreper og teori på bakgrunn av den empiri man har funnet, mens man ved hjelp av deduktiv tilnærming søker å forstå fenomener ut fra en teoretisk ramme og analyse (Dahlen, 2011). Abstraksjon er en blanding av de nevnte tilnærmingene.

Oppgavens problemstilling er følgende:

- På hvilken måte kan tvangsplassering i ruskollektiv være et virkemiddel til endring, mestring og rusfrihet?

Siden denne oppgaven søker forståelse og innsikt i ungdommenes erfaringer og opplevelser blir det naturlig å ta i bruk kvalitativ metode inspirert av fenomenologisk tilnærming for å få belyst den aktuelle problemstilling.

Fenomenologien er både en filosofi og en metodetilnærming og ble grunnlagt av Edmund Husserl (Johannessen et al., 2010). Innen kvalitativ forskning er fenomenologien utbredt fordi den har til hensikt i å søke forståelse av de sosiale fenomener slik mennesket selv opplever det i sin virkelighet (Kvale & Brinkmann, 2012). Innenfor denne retningen brukes gjerne begrepet livsverden. Med livsverden menes hvordan et menneske opplever sin hverdag og på hvilken måte man forholder seg til denne virkeligheten (Dahlen, 2011). «Målet er å få økt

forståelse av og innsikt i andres livsverden. For å forstå verden må vi forstå mennesket» (Johannesen et al, 2010, s. 83).

Siden problemstillingen er utformet med den hensikt å få en bedre forståelse av hvordan tvangsplassering har blitt opplevd, vil jeg ved hjelp av en fenomenologisk inspirert tilnærming søke denne kunnskapen ved å gjennomføre semistrukturerte intervju. Ved å intervju seks tidligere tvangsplasserte, vil jeg la dem komme med sine opplevelser, erfaringer og tanker omkring det de tidligere ble utsatt for.

Innenfor fenomenologien er man som tidligere nevnt ikke ute etter å finne årsakssammenhenger. I denne oppgaven ønskes det likevel å få fram og belyse de erfaringer som framkommer, uten at man nødvendigvis vil kunne generalisere funnene. Imidlertid kan oppgaven bidra til å gi en forståelse av hvilke erfaringer tidligere rusmisbrukere har med tvangsplassering og hvilke forhold som har vært av betydning i deres endringsprosess.

3.1.2 Forforståelse – et problem eller en nødvendighet?

I all forskning vil man ha med seg sin forståelse og oppfatning av de fenomener man skal studere. Det kan være at en forsker har en spesiell interesse for, eller egen innsikt i det som skal studeres. Å ha en forforståelse kan være viktig for å kunne få utfyllende innsikt og forståelse. Man kan også hevde at en slik forforståelse er nødvendig for å kunne sikre best mulig innsikt i det fenomenet som skal utforskes. I tillegg kan en gitt innsikt på feltet også skape en nødvendig trygghet som igjen vil kunne fremme en god ramme for utveksling av kunnskap om fenomenet (Dahlen, 2011). Det kan også være ulemper med en slik forforståelse. En forsker som har med seg sin kunnskap og innsikt om fenomenet som skal studeres kan påvirke og dermed også fordreie den kunnskap som skal utvikles og tolkes videre i en analyse. Det samme kan skje der det er andre former for emosjonelle bånd og relasjoner med informantene (Dahlen, 2011). Det er et mål at den empiri som søkes skal være resultat av deltakernes meninger og ikke formet av en retning bestemt av forskeren.

Kunnskapsutvikling skjer således ikke i et vakuum, men er i ulik grad påvirket av den enkelte forskers tanker og formeninger om fenomenet og motivasjon for forskningsprosjektet. Siden også vansker kan knyttes til en slik forforståelse, og vissheten om at vi ikke stiller med blanke ark, blir det essensielt å avklare hvilken form for påvirkning man utøver og kan utøve underveis i en forskningsprosess. Slike problemstillinger må man gjøre rede for som et ledd i

forskningsprosessen. Malterud (2011) kaller dette blant annet for «bracketing». Det er et begrep som kan karakterisere den bevissthet som omhandler å sette til side egne antakelser, og å ikke være forutinntatt eller på annen måte styrende i en bestemt retning for å få kunnskap som passer de antakelser man har på forhånd.

Gadamer (1984), en av hermeneutikkens teoretikere, mener at forforståelse vil være viktig i forbindelse med å forstå og tolke. Han mener at bevissthet om sin forforståelse kan være avgjørende med tanke på en forskers sensitivitet i en datainnsamling (Dahlen, 2011). En forsker må se den informasjon som utvikles, og budskapet som blir gitt av informanter, som del av en helhet. En slik vekselvirkning kan medføre en mer inngående forståelse av det aktuelle fenomen. Denne vekselvirkningen kalles den hermeneutiske sirkel. Dette kan forstås som at tolkning foregår i et samspill mellom forsker og informant og den endelige analysen av datamaterialet (Dahlen, 2011). I analysen av det foreliggende materialet er det av stor betydning at forskeren er bevisst sin forforståelse og på hvilken måte denne har hatt påvirkning på tolkningen av resultatene (Malterud, 2011).

Innenfor semistrukturerte intervju vil man kunne ta hensyn til nettopp denne prosessen. Ved å være bevisst sin egen rolle og forforståelse kan man ha fokus på å lytte åpent for å få tak i den egentlige meningen som kommer fra informantene. Likeledes vil man ved å stille åpne og ikke ledende spørsmål, få muligheten til å være sensitiv i den forstand at man kan gå videre på de svar som blir til ved å stille nye spørsmål underveis i intervjuprosessen. Dette vil kunne gi mer dybde og innblikk i de budskap som blir formidlet.

Det er viktig å være bevisst på hvilken måte man kan påvirke forskningsprosessen, da vi alle har med oss våre erfaringer som igjen vil danne en referanseramme for hva vi etterspør. I denne sammenheng kan det være av betydning å søke råd fra andre slik at forskeren blir bevisst sin rolle i en eventuell intervjusituasjon (Malterud, 2011).

Min forforståelse har vært preget av min tidligere erfaring som terapeut i ruskollektiv og de mange ungdommer som til enhver tid har vært tvangsplassert. Min motivasjon for å skrive denne oppgaven har vært knyttet til de erfaringer jeg selv har gjort meg innen denne behandlingsformen, der tvangsplassering har blitt sett på som en legitim og nødvendig intervensjon for å hindre videre utvikling av antisosial atferd.

Underveis i intervjuene opplevde jeg at min forforståelse og kunnskap til feltet var til god hjelp for å skaffe til veie rikholdig og utfyllende informasjon. Informantene uttrykte at de opplevde det som trygt at jeg hadde erfaring på feltet da dette medførte at de på en friere måte kunne beskrive sine erfaringer uten avbrytelser fra meg. Min holdning til informantene var preget av respekt og likeverd og dette innga tillit til at de kunne komme fram med sine egne fortellinger om potensielle sårbare tema.

Jeg opplevde at jeg korrigerste meg etter prøveintervjuet. Erfaringene fra dette fikk meg til å bli mer bevisst i forhold til spørsmål som kunne ha en ledende karakter. Siden det er et mål at dataene skal være et resultat av informantenes egne meninger og opplevelser, er det sentralt at spørsmålene ikke på noen måte er av ledende art. Dette vil styrke dataenes reliabilitet (Malterud, 2011). Det ble også et mål for meg som forsker å være til stede under intervjuet, men å la informantene være i fokus. Det er viktig å være seg bevisst eget engasjement og ikke ta over og være styrende i samtalen. Samtalen skal gå uten for mye innvirkning av meg som intervjuer.

3.2 Datainnsamling

3.2.1 Utvalg og rekruttering

I forskning, enten ved kvalitativ eller kvantitativ metode, vil utvalget ha betydning for hva man ønsker å belyse og hvor gyldige og representative funnene er. Utvalgets størrelse vil i hovedsak være den store forskjellen mellom de ovennevnte metoder (Malterud, 2011).

Et mål innen kvalitativ forskning er at funnene skal kunne bidra til en dypere innsikt og ny viten om et fenomen eller virksomhet. Funnene vil kunne ha en overføringsverdi, selv om de ikke vil kunne være overførbare til en hvilken som helst befolkning i verden slik gjerne kvantitativ forskning har som mål (Malterud, 2011). Innen denne forskningsgrenen er det derfor viktigere at man finner informanter som kan gi utfyllende og rik informasjon om det fenomen man ønsker å studere og det enkelte utvalg bør reflektere dette kriteriet. Innenfor kvalitativ forskning er altså mengde informasjon man kan få ut av et gitt utvalg av større betydning enn dets representativitet (Malterud, 2011). Det er også viktig at man i mindre utvalg finner de kandidater som vil kunne bidra til denne informasjonsrikdommen. Her kan det være positivt at forskeren har noe kunnskap og kjennskap til det feltet man skal studere,

slik at man kan få ønsket og relevant informasjon ut av intervjuene. Et tilfeldig og ukritisk utvalg kan innenfor kvalitativ forskning medføre risiko for lite valid kunnskap, samt at den enkelte problemstilling ikke blir belyst (Malterud, 2011).

Med strategisk utvalg menes et utvalg som er satt sammen for å kunne gi oss slik informasjon at problemstillingen vil bli belyst på en god måte. Som tidligere nevnt vil for forståelse og refleksivitet være sentrale element i denne prosessen. Det samme vil betydningen av kunnskap omkring feltet man skal studere ha.

Innen Grounded Theory (Glasser & Strauss, 1967) finnes en prosedyre for utvelging som omtales som «teoretisk utvelging». Her er målet med utvelgelsen å få et egnet utvalg med maksimal variasjon i forhold til fenomenet man skal utforske. Denne utvelgingsprosedyren fordrer at forsker har noe kjennskap og innsikt i temaet som skal studeres slik at man sikrer bredde i utvalget som kan gi innsikt og kunnskap om ulike dimensjoner innenfor temaet. Man vil med andre ord sikre en variasjon i utvalget. Dette vil medføre at man har et godt grunnlag for å utvikle kategorier for videre analyse (Dahlen, 2011).

Det finnes ulike kriterier og praktiske forhold som legger grunnlaget for hvilket strategisk utvalg en forsker gjør bruk av. Gitt disse ulike betingelser, er det viktig at forsker til en hver tid gjør rede for hvilke forhold som har dannet grunnlaget for, og hatt betydning for valg av utvalg, og de begrensninger dette vil kunne medføre. Dette vil bidra til å sikre validiteten i kunnskapsutviklingen (Malterud, 2011).

Målet med oppgaven var å få fram tidligere ungdommers erfaringer med tvangsplassering på ruskollektiv. Til dette var det ønskelig med fem til ti informanter. Kriteriene for utvelgelse var at ungdommene tidligere hadde vært plassert etter barnevernlovens § 4-24 (1992), at de ikke hadde avbrutt behandlingen på kollektivet og at de hadde minimum ett års rusfrihet etter endt behandling i betydningen av at de ikke brukte illegale rusmidler. Det var i tillegg ønskelig at begge kjønn skulle være representert.

Siden jeg skulle forske på min egen arbeidsplass var i utgangspunktet tilgangen på relevante informanter stor. Imidlertid måtte jeg som forsker være klar over at min rolle på kollektivet kunne påvirke i både positiv og negativ retning med tanke på rekrutteringen av informanter. Som følge av dette, og for å sikre at deltakelsen utelukkende var basert på frivillighet, ønsket jeg å overlate rekrutteringen til andre i kollektivet som ikke hadde personlig kjennskap til

potensielle informanter. I søknad til NSD ble det tydeliggjort at forsker ikke hadde hatt behandlingsansvar for informantene. På bakgrunn av dette ble nevnte utvalgsriterier gitt til faglig leder som fant fram til aktuelle kandidater. De nevnte kandidatene ble så tilsendt et informasjonsskriv om oppgaven, samt et samtykkeskjema. I utgangspunktet ønsket jeg å ta direkte kontakt med de aktuelle kandidatene, men på grunn av min rolle i kollektivet kunne dette både direkte og indirekte påvirke deres ønske eller avslag til å bli med i studien. Seks aktuelle informanter responderte og prosessen med å avtale tid og sted for intervjuet kunne begynne. Av de seks informantene var fire kvinner og to menn. De hadde ulik rusfri tid og lengde på kollektivoppholdet. De kom også fra forskjellige steder i landet og hadde ulik bakgrunn. Dette opplevde jeg ga prosjektet en god variasjon med tanke på at informantene kunne komme med ulike nyanser på sine erfaringer med tvangsplasseringen.

3.2.2 Intervjuguide

Det kvalitative forskningsintervjuet benyttes til å samle data omkring det temaet man vil undersøke. Den informasjon man vil få gjennom intervjuet vil være det materialet man skal bruke i den videre bearbeidingen og analysen. Det vil derfor være av stor betydning at det er en struktur og retning på intervjuet, slik at man sikrer utfyllende informasjon. En god intervjuguide vil i følge Dahlen (2011) kunne sikre fyldig informasjon og gi struktur og retning på samtalen (Kvale & Brinkmann, 2012). I undersøkelser der formålet er å få tak i informantenes beskrivelser, vil det semistrukturerte intervjuet være egnet. En intervjuguide vil følgelig inneholde temaer for å styre en samtale, samtidig som den gir rom for å stille oppfølgingsspørsmål om det dukker opp nye «tråder» underveis i intervjuet.

Intervjuguiden ble delt i tre hoveddeler(vedlegg 1). Det ble utviklet spørsmål under de ulike hoveddeler. Første del ble utviklet for å få bakgrunnsinformasjon og innsikt i informantenes oppvekst, utvikling og begynnende rusmiddelbruk. Neste del omhandlet tvangsperspektivet. Her var det ønskelig å få fram informantenes egne beskrivelser av hvordan tvangsplasseringen ble opplevd og hvilke erfaringer de hadde gjort seg underveis. Siste del omhandlet grunnsteinene innenfor kollektivet som behandlingsform. Det ble her blant annet formulert spørsmål vedrørende medleverskapet, gruppefellesskapet og skole, og hvilken erfaring de hadde gjort seg i forhold til dette.

Siden intervjuet er den viktigste form for kunnskapsutvikling krever dette at man er godt forberedt og har en velformulert intervjuguide. Her vil et prøveintervju kunne bidra til å finne

ut om spørsmålene er gode og om de sikrer at man får den informasjonen man er ute etter. Kvale og Brinkmann (2012) omtaler intervjuprosessen som et håndverk, og ferdigheter hos intervjuer er betingelser for å oppnå god informasjon. Her snakkes det blant annet om evne til å skape god relasjon mellom intervjuer og informant, og evnen til å være sensitiv overfor det verbale og nonverbale. Dette for å kunne oppfatte situasjoner der man som intervjuer må inn og stille klargjørende spørsmål.

Formålet med prøveintervjuet vil være å få erfaring med om intervju spørsmålene tjener sin hensikt og bidrar til fyldig og god informasjon til den problemstilling vi har eller om de må revideres for å kunne fylle sin hensikt.

Etter å ha fått tildelt informanter tok jeg kontakt med dem via telefon og tekstmelding for å få informasjon om hvilket tidspunkt som passet og hvor de ønsket å ha intervjuet. En av informantene sa seg villig til å la seg prøveintervjue. Intervjuet ble foretatt hjemme hos informanten, og jeg benyttet i tillegg til intervjuguiden også en digital lydopptaker. Jeg ønsket å ha med opptakeren for å kunne vie mest mulig oppmerksomhet til informanten. Informanten svarte fyldig på de ulike spørsmål og det var god flyt i intervjuet. Det var lett å stille flere utfyllende spørsmål når informanten hadde svart uten at dette ble opplevd som forstyrrende. Prøveintervjuet tok i underkant av to timer og jeg spurte informanten jevnlig om hun ønsket pauser.

Prøveintervjuet ga meg tilbakemelding på at intervjuguiden måtte revideres noe slik at informanten ikke ble villedet av flere like og gjentakende spørsmål. Likeledes ga dette meg fin erfaring i å kunne holde et slikt intervju. I forkant av intervjuet var jeg usikker på bruken av lydopptaker, både i forhold til manglende teknisk erfaring og i forhold til hvordan dette kunne påvirke samtaleprosessen. Lydopptakeren fungerte som den skulle og samtalen ble ikke påvirket av at en opptaker lå på bordet mellom oss.

3.2.3 Gjennomføring av intervju

Informantene hadde på forhånd fått tilsendt informasjon om oppgaven og samtykkeerklæring pr post. Videre ble de tatt kontakt med via telefon og tekstmelding for å avtale tid og sted. Dette siste var noe mer tidkrevende. Det var flere anledninger der forespørsel om intervju ikke ble besvart før etter noe tid og dette påvirket muligheten til å få gjennomført intervjuene i henhold til ønsket tidsplan. Noen informanter bodde langt unna, og jeg var derfor avhengig av

fly. Ved en anledning var jeg usikker på om jeg kom til å møte min informant selv om tid og sted i utgangspunktet var avtalt på forhånd.

Informantene fikk selv bestemme hvor intervjuene skulle finne sted. Jeg hadde på forhånd gitt beskjed om at intervjuet tok ca. et par timer. Fem av intervjuene ble foretatt hjemme hos informantene, hvorav ett ble foretatt i et fellesrom der mennesker kom og gikk. Siste intervju ble foretatt hjemme hos meg da denne informanten ikke hadde egnet sted selv. Alle intervjuene ble tatt opp med lydopptakeren. Dette sikret at alle uttalelser og informasjon kom med, og at alle informanter som ønsket det kunne få høre på opptaket og endre eller tilføye informasjon i etterkant av intervjuet. Lydopptak kan også sørge for en mer transparent og autentisk transkripsjonsprosess. Man vil ved hjelp av lydopptakeren kunne gå tilbake i hvert intervju og kvalitetssikre om all informasjon ble nedtegnet og forstått riktig.

Som tidligere nevnt hadde informantene fått tilsendt informasjon omkring oppgaven og samtykkeerklæring. Jeg startet likevel hvert intervju med en gjennomgang av prosjektets formål, informasjon om oppbevaring av taushetsbelagte opplysninger og om hvordan informantene kunne styre intervjuet i form av pauser og lignende. Til sist ble samtykkeskjemaet underskrevet. Siden informasjonsskrivet og samtykkeerklæringen var sendt ut i god tid før intervjuene fant sted ble det naturlig å gjennomgå det på nytt. Det viste seg at flere av informantene ikke hadde lest informasjonsskrivet særlig nøye.

I løpet av januar måned ble alle intervjuene foretatt. Første intervju ble gjort hjemme hos informanten. Informanten hadde selv bestemt tidspunkt for intervjuet. Dette opplevde jeg var viktig for at de skulle oppleve at de kunne bestemme dette og at jeg var prisgitt deres ønske om å bidra. Informanten i dette intervjuet opplevdes trygg på seg selv og sin historie og dette ble reflektert i hennes fyldige beskrivelser på mine spørsmål. Dette medførte lite oppfølgingsspørsmål og intervjuet hadde god flyt. Flere av hennes beskrivelser innebar noe humoristisk tilsnitt og dette gjorde også sitt til at rammen ble løs og fin til tross for flere alvorlige temaer og hendelser. Etter intervjuet ble informanten spurt om sin erfaring og om det var forhold hun ønsket jeg skulle endre på til senere intervju. Informanten opplevde spørsmålene som adekvate og hun hadde gjennom intervjuet fått en påminner på hvordan livet hennes hadde sett ut for noen år siden.

Neste intervju ble gjennomført tre dager etter foregående. Intervjuet foregikk også her hjemme hos informanten. Jeg hadde fått noe mer erfaring med å holde intervju og opplevde

meg noe mer komfortabel i rollen. Etter en gjennomgang av oppgavens formål og samtykkeerklæring startet intervjuet. Informanten snakket mye og fort, og det var rikholdig og utfyllende informasjon som ble gitt. Jeg ønsket ikke å avbryte han underveis i sin fortelling, og dette resulterte i mer behov for oppfølgingsspørsmål. Informanten var underveis opptatt av å tidfeste flere av hendelsene han snakket om, og han ble lettet når dette ikke var viktig. Han ga mye informasjon og uttrykte selv at han syntes det var fint å bli spurt om å være med i undersøkelsen. På denne måten kunne han bidra til andre med sin erfaring. Intervjuet hadde en varighet på 2 timer.

Tredje intervju ble holdt der informanten bodde og selve intervjuet ble foretatt i et felles oppholdsrom der folk kom og gikk. Informanten ble gitt informasjon om oppgaven og samtykket ble underskrevet. Informanten fortalte før selve intervjuet startet at hun hadde vært skeptisk til å delta. Hun hadde gått videre og var ferdig med denne epoken i sitt liv. Hun valgte likevel å delta. Informanten brukte mye tid på å fortelle om oppvekst og familieforhold, og det kunne virke som dette var viktig for at intervjuet skulle fortsette i en meningsfull kontekst. Informanten ga gode og utfyllende beskrivelser og jeg måtte i liten grad stille oppfølgingsspørsmål. Ved flere anledninger kom sårbare tema opp, og dette ble håndtert på en fin måte. Til tross for enkelte avbrytelser av mennesker som kom innom fellesarealet og som også tidvis snakket til og med informanten, opplevde jeg at intervjuet foregikk på en bra måte. Informanten ble underveis i intervjuet gradvis mer avslappet. På spørsmål om hvordan intervjuet hadde forløpt, fortalte informanten at det hadde vært greit og at hun gjerne ønsket å lese oppgaven når den var ferdig.

Fjerde intervju ble holdt hjemme hos informanten. Informanten bodde i en annen by og det var lang reisevei. Informanten hadde satt fram kjeks og laget kaffe. Dette innbød i seg selv til en god atmosfære. Informanten var glad for å ha blitt spurt om sin deltakelse og uttrykte det som viktig å gi sitt bidrag videre til andre som kunne trenge hjelp. Som tidligere ble samtykket underskrevet og informasjon om oppgaven gitt. Dette var fjerde intervju i løpet av tre uker og jeg opplevde meg tryggere i rollen som intervjuer. Jeg var mer avslappet og det var mindre viktig for meg å følge intervjuguiden. Jeg fikk likevel god og rik informasjon av informanten og det var lite bruk for oppklarende spørsmål. Informanten snakket velvillig om sine erfaringer, og til tross for svært sårbare temaer så taklet han dette på en fin måte. Han kom i kontakt med følelser uten at dette syntes å plage han. På spørsmål om hvordan intervjuet hadde forløpt understøttet han mine tanker om at han hadde opplevd

intervjusituasjonen som trygg. Samtidig uttrykte han at intervjuet hadde gitt han en god påminnelse om hvordan hans verden tidligere hadde sett ut og dette fikk han til å verdsette sin nåværende tilværelse. Intervjuet tok i overkant av 2 timer.

Nest siste informant ble intervjuet samme dag, men på et senere tidspunkt. Som ved de foregående intervjuene ble informasjon gitt og samtykket underskrevet før intervjuet startet. Dette fant sted i jentas leilighet og var det første intervjuet der vi ikke var alene i selve intervjusituasjonen. Jentas samboer var til stede under hele intervjuet uten å delta hverken verbalt eller nonverbalt. Dette intervjuet var noe annerledes enn de foregående. Mens de andre informantene snakket mye, var denne informanten mer ordknapp. Hun var usikker på når hendelsene hadde skjedd og sa ofte at hun ikke husket. Av denne grunn måtte jeg bruke intervjuguiden mer aktivt, samt stille en del oppfølgingsspørsmål. Etter hvert i samtalen opplevde jeg at informanten ble tryggere og hun ga mer fyldig informasjon. Dette intervjuet hadde en varighet på 90 minutt.

Siste intervju ble holdt hjemme hos meg i mangel på annet egnet lokale. Informasjon ble gitt og samtykket underskrevet. Dette var en informant som hadde mye hun ønsket å snakke om fra tiden på kollektivet. Hun var ivrig og snakket svært fort, og flere ganger måtte jeg be henne om å svare på det jeg hadde stilt spørsmål om. Hun gjentok ofte seg selv, og dette var i forhold til hendelser hun hadde sterke ønsker om å kommunisere til meg. Jeg lot henne gjøre dette, samtidig som jeg også måtte holde strukturen i samtalen. Jeg måtte i dette intervjuet stille mange oppfølgings- og kontrollspørsmål for å sikre meg at jeg hadde forstått hennes budskap. Underveis i intervjuet svarte informanten på flere tekstmeldinger da telefonen ikke var avslått. Dette opplevde jeg som et forstyrrende element, men det synes som om jenta selv i liten grad ble affisert av det. Informasjonen hun ga bar preg av til stedeværelse.

3.2.4 Samtaleprosessen

Et forskningsintervju må ikke ses på som en hverdagslig eller terapeutisk samtale mellom personer. Formålet er ikke å få intervjupersonen til å endre atferd, men å gi oss en dypere forståelse av det fenomen vi undersøker. Det er informantens erfaringer og opplevelser som er i fokus og som skal være styrende i intervjusituasjonen. Samtalen kan heller ikke karakteriseres som likeverdig. Forsker har som mål å produsere kunnskap og er derfor den som skal styre samtalen i henhold til mål. Dette gir forskeren en form for kontroll og makt over samtalen (Kvale & Brinkmann, 2012).

I et forskningsintervju bør ikke intervjuers egne synspunkter komme til uttrykk og intervjuer må tilstrebe en ikke moraliserende holdning og atferd. Viktige forutsetninger for å bli en god intervjuer er å vise ekte interesse og respekt for informanten, samt ha evnen til å lytte fokusert. Den non-verbale kommunikasjonen er essensiell i intervjusituasjonen. For å få informanten til å oppleve trygghet, interesse og respekt for det som formidles kan dette blant annet vises i hvordan intervjueren opptrer i form av blikk-kontakt og non-verbal kommunikasjon (Dahlen, 2011).

Mine intervjuer handlet om potensielt sårbare tema og deltakerne delte personlige erfaringer. Min for forståelse og interesse for temaet opplevde jeg la et godt grunnlag og resulterte i en positiv ramme rundt samtaleprosessen. Prøveintervjuet som jeg hadde gjort tidligere hjalp meg til å være fokusert og lyttende. Jeg visste at det tekniske utstyret fungerte og dette ga meg en bedre mulighet til å være aktivt til stede og bekrefte intervjupersonene og gjøre de trygge i en uvant situasjon.

3.2.5 Etiske hensyn og overveielser

All forskning krever etisk overveielse og det følger et sett med retningslinjer for hvordan man som forsker skal gå fram for å sikre at de etiske hensyn blir overholdt. De etiske prinsipper som gjelder all forskning finnes i særegne lover og retningslinjer. Den nasjonale forskningsetiske komite for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH, 2006) har utviklet forskningsetiske retningslinjer og disse vil ligge til grunn for denne oppgaven. I tillegg må oppgaver som inneholder personopplysninger godkjennes hos Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD). Denne oppgaven ble godkjent av NSD før datainnsamlingen startet (vedlegg 3).

I denne oppgaven stilles det flere krav av hensyn til informantene. Det stilles blant annet krav om at «informert og fritt samtykke» skal ivaretas. Med dette menes at informantene på frivillig grunnlag har samtykket til deltakelse og at de er informert om at de til en hver tid kan avslutte sin deltakelse. De aktuelle informantene fikk forut for selve intervjuet tilsendt et informasjonsskriv med tilhørende samtykkeerklæring. Denne ble signert før intervjuene startet.

Videre er det et krav om at informantene skal gis utfyllende informasjon om det som skal studeres. Det ble i informasjonsskrivet redegjort for hensikten med oppgaven, hvilken

metodisk tilnærming som skulle brukes til datainnsamling og at dette ville inngå i en masteroppgave.

Kravet om konfidensialitet ble ivaretatt ved at informantene ble informert om taushetsplikten som forsker hadde, og at all informasjon ville bli behandlet konfidensielt. Ivaretagelse av konfidensialiteten ble i praksis gjort ved at alle lydopptak ble oppbevart på en ekstern harddisk som kun forsker hadde tilgang til. Utskriftene etter transkripsjonene ble anonymisert og lagret på nevnte harddisk. De ble videre informert om at alt datamaterialet ville bli makulert når oppgaven var ferdigstilt.

3.2.6 Validitet og overførbarhet

Innen all forskning stilles det krav om validitet og reliabilitet. Dette er begrep som omhandler gyldigheten av de funn som blir gjort og om forskningen kan etterprøves av andre. Innen kvalitativ forskning blir kvalitetssikringen noe annerledes da forskers rolle er avgjørende for hvilken empiri som produseres. Det vil være umulig å lage en standardisert rutine for etterprøvbarehet slik det er innen kvantitativ forskning. Derimot vil forskningens funn og forskers rolle kunne etterprøves om man underveis i forskningen gjør nøyaktige beskrivelser av de ulike prosessene som inngår i kunnskapsutviklingen (Dahlen, 2011). De ulike prosesser vil her omhandle på hvilken måte datainnsamlingen har foregått, forhold ved forsker og informanter og hvilken metode som er benyttet i det analytiske arbeidet med datamaterialet (Dahlen, 2011).

Maxwell (1992) opererer med fem ulike kategorier for validitet. De som i min oppgave vil være relevante er foruten deskriptiv validitet, tolknings- og teoretisk validitet og generaliserbarhet (Dahlen, 2011).

Deskriptiv validitet

For å sikre en best mulig deskriptiv validitet må forskeren ha formulert en problemstilling og redegjøre for prosessen fra datainnsamling til bearbeiding av det foreliggende materiale fram til det endelige sluttprodukt (Dahlen, 2011).

For å styrke validiteten i intervjuene bør det være foretatt prøveintervju der også teknisk utstyr er utprøvd. Dårlig teknisk utstyr vil gjøre transkriberingen vanskelig. Et godt forberedt intervju kan gi god informasjon og mulighet til å stille oppfølgende spørsmål som gir

utfyllende svar (Dahlen, 2011). I min studie ble som tidligere nevnt prøveintervju holdt og teknisk utstyr prøvd. Umiddelbart etter intervjuene foretok jeg transkriberingen. Etter transkriberingen sjekket jeg dette senere opp mot lydopptaket for å sikre at jeg hadde fått med meg alt som ble sagt. Viktigheten av å transkribere så korrekt som mulig hindrer feiltolkning. I tillegg til anonymisering merket jeg steder hvor latter, tenkepauser og annen betoning forekom. Dette for å kunne gjengi intervjuet så autentisk som mulig. Bruk av ulike analyseprogram vil også kunne bidra til styrking av validiteten og gjøre analyseprosessen gjennomslutlig. I denne studien valgte jeg å gjøre analyseprosessen manuelt uten bruk av databasert analyseprogram.

Tolkningsvaliditet

I tolkningsvaliditet søker forsker å finne en indre sammenheng i datamaterialet som foreligger. Målet er å få en dypere forståelse av informantenes opplevelser. For at dette skal skje fordrer det at informantene gir gode og fyldige svar. Dette kan sikres som nevnt overfor med å stille oppfølgende spørsmål (Dahlen, 2011). I mine intervju hadde jeg flere ganger behov for å stille oppfølgende og oppklarende spørsmål for å sikre at jeg fikk korrekt forståelse av deres opplevelser og erfaringer. Her er det også viktig at transkriberingen holder høy standard slik at opplevelsene blir gjengitt korrekt.

Teoretisk validitet

Teoretisk validitet handler om i hvilken grad forsker har evnet å løfte det innsamlende datamaterialet opp i et teoretisk perspektiv. Videre beskriver det hvilke teoretiske perspektiv forsker ønsker å tolke datamaterialet i, og hvordan forsker anvender begrep og modeller for å få en teoretisk forståelse av det materiale som studeres (Dahlen, 2011). Dette vil komme til uttrykk i analyse og resultatpresentasjon hvor de ulike trinn i analyseprosessen blir redegjort for, og hvor de ulike funn blir drøftet i lys av relevant teori og tidligere forskning som er gjort på området.

Generalisering

Generalisering handler om i hvilken grad forskningsresultatene kan overføres til andre mennesker i lignende situasjoner. Generalisering innen kvalitativ forskning har sine svakheter, blant annet på grunn av små utvalg av informanter og deres representativitet i

forhold til den generelle populasjonen. Det kan derfor være mer riktig å snakke om overførbarhet (Malterud, 2011).

Til tross for utfordringer med overførbarhet innenfor kvalitativ forskning vil likevel mottakeren av informasjonen fra forskningsresultatene avgjøre hvor anvendelige resultatene kan være for andre situasjoner. Resultatene vil på bakgrunn av dette kunne ha en overføringsverdi dersom mottaker kjenner seg igjen i utvalget og opplever at en kan oppnå det samme i lignende situasjoner (Dahlen, 2011).

Informasjon og samtykkeerklæring

I informasjonsskrivet fortalte jeg kort om meg selv og bakgrunnen for oppgaven. Samtykkeerklæringen var en egen del av informasjonsskrivet og informantene måtte skriftlig bekrefte at de ønsket å være med på undersøkelsen og bli intervjuet (vedlegg 2).

Godkjenning av studien

Søknad om godkjenning av oppgaven ble sendt inn til Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD) sammen med informasjonsskriv og samtykkeerklæring. På forespørsel fra NSD ble det foretatt små justeringer før endelig godkjenning ble gitt (vedlegg 3).

3.3 Analyse

Analysen i en kvalitativ undersøkelse kan brukes for å oppnå nye beskrivelser, begreper eller modeller. Man kan bruke en eller en kombinasjon av disse analysenivåene. Felles for analysenivåene er en logisk sammenheng. Med dette menes at beskrivelser leder til nye begreper, som igjen kan danne grunnlag for utvikling av nye modeller (Malterud, 2011).

I denne oppgaven vil det være naturlig å benytte seg av et beskrivende analysenivå. Det er et mål med oppgaven å kunne gi beskrivelser av de ulike forhold ungdommene mener har hatt betydning for deres endrings –og tilfriskningsprosess. Analysen vil være basert på data fra flere informanter, noe Malterud (2011) kaller tverrgående analyse. Systematisk tekstkondensering er videre en analysemetode som spesielt egner seg for tverrgående analyse hvis mål er å utvikle beskrivelser omkring ulike fenomener (Malterud, 2011).

Analysen av dataene i denne oppgaven vil bli gjennomført slik den er beskrevet av Malterud (2011). Dette er en modifisert versjon av Giorgis (1985) fenomenologiske analyse.

Formålet med fenomenologisk analyse er å få innsikt og kunnskap om de erfaringer informantene har innenfor et bestemt fenomen. Intervjuene kodes etter tema og mønster man avdekker, og skal til slutt ses opp mot relevant teori og empiri. Til dette kreves en systematikk som i tillegg til å være lojal mot informantenes fortellinger, også skal kunne være intersubjektiv. Forsker må i denne prosessen ha høy bevissthet over egen forforståelse og påvirkning i tolkningen av dataene.

I følge Malterud (2011) gjennomføres en slik analyse i fire trinn. I første trinn gjelder det å skaffe seg et helhetsinntrykk av alt innsamlet materiale og finne foreløpige tema. Deretter vil man lete etter meningsbærende enheter i den transkriberte teksten, for så å kunne kode og systematisere disse. Analysens siste del består av å sette de ulike bitene sammen igjen og foreta en sammenfatning i form av gjenfortellinger hvis mål er at dette skal kunne danne utgangspunkt for nye beskrivelser.

3.3.1 Helhetsinntrykk og foreløpige tema

I første analysetrinn er fokus rettet mot å få et helhetsinntrykk og overblikk over intervjuene og finne foreløpige tema. I denne fasen skal man ikke systematisere og være kritisk, men forsøke å lese materialet slik det framstår og finne tema som kan si noe om fenomenet som studeres og belyse forhold knyttet til problemstillingen.

Underveis i gjennomlesingen ble det tatt notater, og det ble skrevet et sammendrag for hvert intervju. Her fant jeg fem foreløpige tema som kunne tas med for videre analyse. Tre av de fem temaene jeg fant var nesten identiske med tema i intervjuguiden, og jeg måtte her stille meg spørsmål om jeg ikke var bevisst min egen forforståelse. Etter flere gjennomganger opplevde jeg likevel ikke at de foreløpige temaene var resultat av egen blindhet. De foreløpige temaene jeg endte opp med på dette trinnet var derfor: tvangsplassering, medleverskap, fellesskap, skole og fasesystem.

3.3.2 Meningsbærende enheter og koding

Neste steg i analyseprosessen er å finne meningsbærende enheter som kan gi ytterligere kunnskap om de foreløpige temaene. I denne delen er det transkripsjonene som studeres nøye. I denne prosessen skal man forsøke å finne relevant tekst for så å forkaste de deler av materialet som ikke gir noe kunnskap om de foreløpige temaene. Kvale og Brinkmann (2012) understreker viktigheten av å ikke fordømme informantene da det er store forskjeller mellom den muntlige samtalen og det som blir nedskrevet. Det ble derfor i denne delen tatt bort ord og uttrykk som kunne virke fordummende overfor informantene. Som forsker har man likevel en forpliktelse på å være mest mulig lojal overfor informantene og deres svar.

De meningsbærende enhetene ble funnet, og den tekst som kunne belyse de nevnte temaene ble merket med ulike farger alt ettersom hvilket tema de var underlagt. Etter hvert som identifiseringen av de meningsbærende enhetene kom fram ble det behov for å systematisere. Malterud (2011) kaller dette for koding. Her ble de ulike tekstbitene klippet ut og systematisert etter farge og på egne ark under de foreløpige temaene. Det ble mange tekstbiter under hvert tema, og enkelte av kodene var representert under flere temaer. Det ble derfor foretatt flere gjennomlesninger for å sikre at de ble plassert riktig. I følge Malterud (2011) kan flere meningsbærende enheter passe under flere koder, men det kan også oppstå fordi inndelingen av kodene er upresis. Transkripsjonene ble lest igjennom for å sikre at de meningsbærende enhetene var plassert under riktig tema.

3.3.3 Kondensering og subgrupper

På dette analysetrinnet skal man jobbe videre med de enkelte kodegruppene og lage kunstige sitater som skal sammenfatte de ulike informantenes meninger. I denne delen av analysen oppdaget jeg at en av kodegruppene med fordel kunne deles opp. De kodegruppene vi nå sitter igjen med skal kunne gi oss ny viten om de fenomener vi studerer, og man skal gradvis arbeide seg gjennom hver av kodegruppene.

Utformingen av kunstige sitater skal gjøres i jeg-form, og fungerer som et arbeidsnotat for den senere resultatpresentasjonen. Jeg-formen brukes for at vi skal være bevisste på at det er informantenes stemme som skal representeres (Malterud, 2011). Det ble laget et kondensat til alle subgruppene med et språk tett opp mot informantenes, og med begreper hentet fra de ulike meningsbærende enheter.

3.3.4 Sammenfatning

Dette er analysens siste trinn. Her skal man med bakgrunn i det foregående trinnet lage en analytisk tekst for hver enkelt kodegruppe. Den analytiske teksten skal formidle de funn vi har gjort som kan belyse vår problemstilling, og den representerer således de resultatene vi har kommet fram til i vår analyse. Det vil her være essensen i fortellingene som skal presenteres, ikke de enkeltstående historiene.

4 Presentasjon og drøfting av funn

Forut for selve resultatpresentasjonen er det ønskelig å sammenfatte de gjennomgående trekk ved informantene. Dette for å få et bilde av hvem informantene er, deres oppvekst og bakgrunn og vei inn i rusbehandling.

4.1 Nærmere beskrivelse av informantene

Ungdommene som ble intervjuet kom fra ulike deler av landet. De fleste hadde vokst opp i eller i nærheten av en større by. Tre av informantene hadde vokst opp med begge foreldre og ett eller flere søsken. En hadde vokst opp med skilte foreldre og søsken og to hadde vokst opp med en av foreldrene og ingen søsken. For flere av informantene framkom det at en av foreldrene hadde rus og/eller psykiske problemer. Rusproblematikk hos foreldrene hadde for en av informantene medført mye flytting, noe som til slutt endte med plassering i fosterhjem. Ingen av informantene snakket mye om hva de opplevde som psykiske problemer hos sine foreldre, men beskriver blant annet svært kontrollerende atferd, ustabilitet og nedstemthet.

Felles for informantene, uavhengig av bosted, var deres tidlige debut med alkohol og utprøving av illegale rusmidler. I en alder av 13 år hadde alle drukket alkohol og i perioden fra 13 til 15 år hadde alle debutert med illegale rusmidler, først og fremst hasj. Tilgangen til alkohol og hasj var stor, og det varierte utfra hvem de fikk rusmidlene fra. Noen fikk rusmidler fra jevnaldrende, noen via familie, mens andre fikk fra tilfeldige som de oppsøkte. Felles var likevel at inntaket av hasj eskalerte, og det gikk forholdsvis raskt fra ukentlig til daglig bruk. Høyt skolefravær og dårligere kontakt med familie ble resultatet av deres rusing. Flere av ungdommene vagabonderte og bodde hos venner og bekjente eller hos tilfeldige kontakter de knyttet underveis. De øvrige ble gjerne borte over flere dager uten at de informerte sine foreldre.

To av informantene forteller at deres rusmiddelbruk var knyttet opp til spenningssøken, nysgjerrighet og opprørstrang. De hadde forut for rusbruken sunne interesser og et godt sosialt nettverk. De ønsket å prøve hasj da de hadde hørt mye om det fra venner og bekjente.

For de øvrige fire informantene er det forholdsvis like kjennetegn på deres første møte med rusen, og hvilken funksjon rusen synes å ha for dem. Felles for disse var en bakgrunn og

oppvekst preget av varierende emosjonell kontakt med sine foreldre, ustabilitet, flytting og manglende relasjonelle ferdigheter. De forteller om ensomhet, mobbing og et generelt dårlig selvbilde. Det var lite sosial omgang med jevnaldrende og følelsen av å være annerledes og ikke god nok var framtredd hos disse ungdommene. I motsetning til de informantene som søkte rusen ut fra spenning og nysgjerrighet, formidlet disse at rusen ble en løsning og en flukt fra virkeligheten. Flere formidlet et stort tomrom, og de opplevde at rusen fylte noe av dette tomrommet og gjorde det enklere å leve med de «rare» følelsene. En av informantene i denne gruppen formidlet at han fant sin trygghet i rusen, mens en fortalte at hun endelig kunne slappe av fra alt kaoset som pågikk i og rundt henne.

«Endelig kan jeg være meg selv og slippe å være usikker, og jeg kan klare å puste litt innimellom, og tomrommet er ikke så vanskelig å kjenne på lenger».

Etter hvert som rusingen fortsatte ble også flere stoffer prøvd. Ingen av informantene hadde kun holdt seg til alkohol og hasj, men ikke alle hadde forsøkt heroin. Parallelt med dette begynte jakten på å skaffe til veie rusmidler, og alle informantene hadde begått ulike former for kriminelle handlinger. Her spenner det fra nasking og stjeling, til ulike former for vinningskriminalitet og ran. Ingen hadde blitt dømt for disse forholdene, men alle hadde fått bøter og sittet i varetekt.

Alle gikk på skolen, men med svært varierende resultat. Det var kun en av informantene som til tross for rusing fikk forholdsvis gode karakterer. Felles derimot var en høy grad av uteblivelse. Likevel hadde de alle fullført ungdomsskolen og påbegynt videregående. På videregående sluttet flere underveis. Ut fra de informantene formidlet, kan det synes som om skolen likevel hadde representert en form for trygghet. Ingen i skolesystemet hadde tatt initiativ til å iverksette tiltak selv om de visste at rusing foregikk. Alle informantene ble på ulikt tidspunkt koblet til barnevernstjenesten, og alle ble plassert i ulike tiltak underveis uten at dette medførte noen endring i deres antisosiale atferd. De ble alle plassert på akuttinstitusjon i forkant av tvangsplasseringen. Ingen av informantene oppsøkte selv hjelpeapparatet og uttrykte at de aldri heller ville tatt kontakt.

Til tross for noen ulike bakgrunnsvariabler, inngang til rusen og dens funksjon, hadde alle informantene til felles at de utviklet et rusmisbruk som medførte store problemer i forhold til familie, venner, skole og politi, samt tilknytning til et rusbrukende og destruktivt miljø.

4.2 Resultatpresentasjon

Ut fra analyseprosessen endte jeg opp med to hovedtemaer. Dette var fenomener som utkrystalliserte seg hos informantene. Temaene omhandlet informantenes 1) *erfaringer med tvangsplasseringen* og *dens betydning* og 2) *betydningen av sosial støtte i endringsprosessen*.

Temaene innenfor tvangsplasseringen og dens betydning var erfaringer med *manglende valg, geografisk avstand og tid*. Betydningen av sosial støtte i endringsprosessen ble delt opp i *samhold, anerkjennelse og mestring*.

4.2.1 Tvangsplasseringen og dens betydning

Alle informantene opplevde at de hadde god kontroll over egen rusing og atferd, og anså i liten grad at de hadde behov for hjelp fra familie, venner eller øvrig hjelpeapparat forut for tvangsplasseringen. De opplevde også at hjelpetiltakene som ble iverksatt ikke hadde noen påvirkning på deres rusmønster eller antisosiale atferd. De opplevde derfor tiltakene som meningsløse og så heller ingen grunn til å få hjelp så lenge de ikke hadde behov for dette.

«Jeg tenkte hele tiden jeg hadde kontroll. Rusen var løsningen min, så det kunne jo umulig være noe problem»?

Alle informantene ble på et gitt tidspunkt presentert for tvangsplassering som tiltak og nemndsak ble igangsatt. For en av informantene ble tvangsplassering igangsatt forut for nemndsaken. Kun en av informantene ønsket selv å være til stede i Fylkesnemnda. De andre gir følgende grunn for sin manglende deltakelse:

«Jeg skjønnte jeg ikke ville komme unna, og det var egentlig helt greit. Jeg så det som en mulighet til å komme meg bort å få starta på nytt».

I etterkant av tvangsplasseringen formidler alle informantene at tvangsplasseringen var nødvendig, men at de aldri ville ha samtykket til frivillig plassering om de hadde fått denne muligheten. Samtlige mener årsaken til dette var manglende innsikt og forståelse av egen problematikk.

«Jeg var ute av kontroll. Hadde ingen plassert meg så tror jeg at jeg hadde endt opp som de jeg hang med. De brukte sprøyter hver dag og hadde ikke noe godt liv».

Betydning av manglende valg

Alle informantene uttrykker at de ikke ville tatt imot behandling på et frivillig og samtykkende grunnlag. Opplevelsen av rusen og dens funksjon var større og bedre enn deres innsikt i egen livssituasjon. De innså tidvis at rusen hadde gitt synlige konsekvenser på viktige livsområder og at de burde hatt hjelp, men denne erkjennelsen varte sjelden over tid.

«Alle har innimellom lyst til å slutte å ruse seg, men man mener jo ikke det lenger enn en dag eller to. Hadde jeg ikke blitt tvangsplassert, så hadde jeg dratt fra behandlingen. I starten hadde jeg jo ikke innsikt til å se hva som var bra for meg».

Betydningen av å ikke kunne velge seg ut fra behandlingen uttrykker informantene som verdifull. Med sin manglende innsikt i egen problematikk, redsel og frykt, ville den enkleste løsningen være å flykte og stikke av. Samtlige formidler at de var innforstått med at de ikke hadde et reelt valg om å dra, og at det derfor ble forholdsvis enkelt å forholde seg til det. De visste også at dersom de rømte fra behandlingen ville de bli tilbakeført av politiet. Dette førte til at de ikke valgte dette alternativet til tross for at det ikke var låste dører på kollektivet. Flere av informantene syntes det var befriende at de ikke kunne velge seg ut fra behandlingen, både for sin egen del, men ikke minst overfor enkelte familiemedlemmer og venner i rusmiljøet som ønsket dem tilbake. Tvangsplasseringen kunne slik sett fungere som en rettferdiggjøring.

«Jeg tenkte sjelden på at jeg var på tvang. Det var sånn at jeg visste jeg måtte være der, og det var på en måte så enkelt å forholde seg til».

Manglende valgmulighet uttrykker informantene altså som positivt for deres videre opphold på kollektivet. Med sin manglende innsikt i egen problematikk og manglende motivasjon til å endre egen situasjon, bidro dette til at de fikk mulighet til å komme i posisjon til en fruktbar endringsprosess. Tännsjö (1998) understøtter disse funn da han mener tvangen kan ses på som en «brekkstang» for å kunne bli bedre rustet til å ta stilling til videre behandling, samtidig som den representerer en motvekt til den tvang rusmisbruket i seg selv innebærer.

Endringsprosessens første fase er ofte preget av lite innsikt og mye bruk av forsvarsmekanismer. Det vil da være avgjørende for videre endring å bruke tid i denne fasen til å opparbeide endringsvillighet. (Prochaska et al, 1994). Dersom ungdommene hadde hatt frihet til å velge seg ut av behandlingen, ville en endringsprosess trolig ikke kommet i stand. Disse funn kan ses i sammenheng med at tvangsplasseringen og ungdommenes manglende valgmulighet og selvbestemmelse også kan bidra til å hindre en ytterligere etablering av

rusavhengighet og antisosial atferd (Helgeland, 2007). Manglende valgmulighet kan her ses på som en forutsetning for at endring skal kunne skje.

Endring tar tid, og mange som starter i behandling har ofte liten tro på seg selv og sine muligheter til forandring. Dette kombinert med lav motivasjon og liten mestringstillit tilsier at manglende valgfrihet kan gjøre en i stand til å komme i posisjon for å kunne motta behandling.

Den første tiden i behandling er gjerne knyttet til jobbing med motstand og forsvarsmekanismer. Rusfriheten kan være skremmende og frykten for det ukjente stor. I denne fasen er det mest vanlig at behandlingsavbrudd skjer, og muligheten til endring som følge av dette minimaliseres. Tvangsplasseringen bidrar da til at ungdommene blir værende i behandling i denne vanskelige fasen og gir dem mulighet til å starte på en krevende endringsprosess. Om rømninger likevel skulle forekomme, så vil de bli tilbakeført til behandlingen. I følge Helgeland (2007) representerte tilbakeføring etter rømning en sikkerhetsventil, og ga en trygghet for ungdommene om at de kunne komme tilbake selv etter å ha foretatt destruktive valg.

Endring krever motivasjon, og det er den indre motivasjonen som er drivkraften i et endringsarbeid. Den indre motivasjonen er gjerne ikke fremtredende hos de tvangsplasserte ungdommene ved behandlingens start. Manglende valgfrihet vil her kunne bidra til at den indre motivasjonen vil komme. Den motivasjon som er basert på eksternt press, så som fra familie og venner, vil ikke kunne opprettholde endringsprosessen i det lange løp, men man antar nå, i større grad enn tidligere, at dette sosiale presset kan bidra til at den indre motivasjonen etter hvert vil komme (Sellman, 2009).

Geografisk avstand

Tvangsplasseringen innebar for fire av informantene stor geografisk avstand fra deres opprinnelige miljø. For de to andre var det liten geografisk avstand, og atskillig lettere å kunne komme seg tilbake til hjemstedet. Flere av informantene vektla stor geografisk avstand som en viktig faktor for at rømning ikke fant sted i begynnelsen av oppholdet. Stor avstand gjorde det fysisk vanskelig å komme seg hjem, og sjansen var stor for at de ikke ville komme seg hjem uten at politiet ble koblet inn. Dette påvirket deres valg til å bli værende i behandling.

«Hadde jeg hatt nettverk og rusmiljø i nærheten så hadde jeg dratt med en gang».

De to informantene som bodde forholdsvis nær behandlingsstedet uttrykte at avstand ikke hadde stor betydning for at de ble værende i behandling. De vektla isteden viktigheten av å få et miljøskifte. De øvrige informantene understreket også dette som en viktig faktor i deres tilfriskning. Fysisk avstand fra den påvirkning rusvenner og rusmiljø representerte, ble beskrevet som en av de viktigste faktorene som påvirket deres mulighet til å bli værende og motta behandling. Samtlige snakket om muligheten til å få starte på nytt uten involvering og påvirkning fra sitt tidligere rusmiljø.

«Det at jeg kom meg vekk fra det jeg holdt på med og miljøet jeg vanket i gjorde at jeg fikk en ny start».

Det er interessante erfaringer informantene deler fra sitt opphold på kollektivet. Mye er sammenfallende, samtidig som det er nyanseforskjeller i deres opplevelser. Stor geografisk avstand ble for mange en viktig faktor for å kunne «falle» til ro på kollektivet, da stor avstand fra hjemstedet innebar vanskeligheter med å stikke av. Andre informanter, der avstanden var mindre til hjemstedet, vektla spesielt betydningen av å få mulighet til å begynne på nytt og verdien av et miljøskifte. Selv om det er to ulike erfaringer så betoner de alle viktigheten av å komme seg fysisk bort fra sitt opprinnelige rusmiljø og starte på nytt. Konsekvensen av liten og stor geografisk avstand skapte nye muligheter for informantene. Dette ga andre muligheter til vekst og utvikling enn om de hadde vært i behandling i sitt lokale miljø. Dette er interessante funn sett opp mot den nåværende politiske og faglige debatten som omtaler nærhet til familie, venner og hjemsted som viktige faktorer for at ungdom med rus og atferdsvansker skal få utbytte av behandling.

Helgeland (2007) understøtter de ovennevnte funn og fant også belegg for å mene at ungdom med antisosial atferd plassert på ruskollektiv i geografisk stor avstand til sitt hjemsted gjennomgående hadde større positive behandlingsutfall enn de som ble plassert i lokalbaserte tiltak. Fysisk avstand kan her synes å stimulere til at endring kan skje i motsetning til forventning om endring i lokalbaserte tiltak.

Betydning av tid

Felles for informantene var fraværet av medbestemmelse og påvirkning forut for tvangsplassering. De hadde ikke mulighet til medvirkning hverken på plasseringssted eller lengde. De ble alle plassert mot sin vilje over en varighet på inntil 12 måneder. To av

informantene var på et tidlig tidspunkt fortrolig med selve plasseringen og fant seg forholdsvis fort til rette og ga aksept til behandlingen og dets innhold. For de øvrige var det vanskeligere den første tiden. Flere beskriver den første tiden med ord som trass, motstand og jævlighet og at de i liten grad deltok i de ulike terapeutiske samlingene som ble holdt. Behandlingsstedet ble den første tiden kun sett på som et sted å bo.

En felles erfaring for alle informantene var at det tok 2-3 måneder før man fant seg mer eller mindre til ro og «slapp» andre inn på seg. Fra dette tidspunktet tillot de seg å delta mer aktivt i de fora som omhandlet tilfriskning. Etter noen måneder kom innsikten og forståelsen av at de hadde behov for behandling, samtidig som de også fikk opplevelsen og erfaringen med at de ble anerkjent og tilhørte et fellesskap.

«Det tok tid før jeg innrømte og innså at jeg hadde et problem. Og så tenkte jeg at jeg like godt kunne følge opplegget. Jeg fikk muligheten til å bli bedre kjent med meg selv og finne ut hva jeg egentlig ville».

De forteller videre at tvangen i startfasen hadde størst betydning for at de ble værende og fikk innsikt og dermed mulighet til å ta imot behandling. De hadde alle erfart at tidsaspektet hadde vært av stor betydning for å kunne lære seg selv å kjenne og få mulighet til å kunne ta fornuftige valg. Samtidig som alle formidler at de ikke hadde fortsatt i behandling uten tvang i de første månedene, forteller de at de opplevde tiden som en god indikator på behandlingsprogresjon. Tiden i behandling ble ansett som viktig for at en skulle kunne få muligheten til å bli rusfri. Fem av seks informanter valgte å fortsette i behandling etter tvangsvedtakets opphør.

Disse funn kan ses i lys av hvilken betydning tiden har for å fremme innsikt til endring, og selve endringsprosessen fra å leve et liv i rus til å mestre et liv med en forholdsvis normal hverdag. Endring tar som tidligere nevnt tid og det krever innsikt i sin egen situasjon. Tid vil gi muligheter for å jobbe med ungdommenes ulike forsvarsmekanismer og motstand. Ved å jobbe med dette vil man oppleve innsikt. Hill (2005) mener den første tiden i behandling ofte vil være viet til å jobbe med ungdommenes ulike forsvarsmekanismer og motstand. Dette samsvarer også med det informantene fortalte. Det tok tid før de opplevde at de hadde problemer, og den første tiden var for flere preget av motstand til behandling. Like viktig som tid kan være en indikator på positivt behandlingsutfall er behandlingsavbrudd en tilsvarende negativ indikator (Tjersland, 1995). Dette understøttes av Ravndal (2007) som også viser at det kan være sammenheng mellom tid og behandlingsresultat.

Det tar tid å endre atferd og handlingsfasen er i følge Prochaska et al (1994) muligens den mest krevende fasen i endringsprosessen. Her skal man øve på- og praktisere ny atferd. Denne fasen er krevende og tilbakefall forekommer ofte. Tid i behandling vil derfor kunne være avgjørende for oppbygging, trening og vedlikehold av ny og hensiktsmessig atferd.

4.2.2 Betydningen av sosial støtte for endringsprosessen

En endringsprosess er krevende og sammensatt av flere forhold. Betydningen av sosial støtte i denne prosessen ble vektlagt av de fleste informanter, og denne sosiale støtten ga seg videre utslag i motivasjon til endring. Kun en av informantene opplevde at fellesskapet ikke hadde hatt noen verdi for egen endringsprosess. Denne informanten opplevde fra begynnelsen av tvangsoppholdet at selve plasseringsstedet var feil, og fikk derfor en noe mer individuelt tilpasset behandling sammenlignet med den gruppebaserte tilnærmingen som kollektivene vanligvis tilbyr.

Betydningen av fenomenet sosial støtte ble brutt ned i tema som omhandlet samhold, anerkjennelse og mestring.

Samhold

Flere av informantene beskriver følelsen å være del av et lag, en søskenflokk og en familie. For mange representerte dette noe nytt og helt annerledes enn de tidligere hadde erfart. Å velge å ikke delta aktivt i de terapeutiske gruppene i starten av oppholdet ble beskrevet av de fleste, men det var vanskeligere å velge seg ut av det fellesskapet de til enhver tid var del av. En av informantene uttrykker det slik:

«Jeg var vant til fra før å være mye alene og ønsket å isolere meg, men de andre ungdommene tillot meg ikke å gjemme meg. Jeg følte meg etter hvert som en del av fellesskapet, og det samholdet jeg følte hjalp meg til å tenke at jeg var verdt noe også».

De formidlet at de gjennom dette fellesskapet for første gang følte seg verdsatt og betydningsfull. Ikke minst kom dette av deltakelsen i de ulike terapeutiske gruppene. Verdien av gjenkjennelse har hatt mye å si for deres innsikt, motivasjon og tilfriskningsprosess. De terapeutiske gruppene gjorde det mulig å få innsikt i andres historier og erfaringer og dette ga gjenkjennelse og videre en følelse av å ikke være annerledes. Gjenkjennelsen var felles for alle informantene og bidro i sterk grad til at den enkelte også valgte å bryte tausheten og begynne på egen bearbeiding- og endringsprosess. Det å kjenne seg igjen i andre ga for

mange en trygghet og villighet til selv å kunne dele sin historie. Verdien av å få ny innsikt og håp om at også en selv kan mestre et liv uten rus står sterkt for alle informantene.

En av informantene beskriver det slik:

«Du ser andre, andre ser deg, du lærer av andre, andre lærer av deg. En blir sett og en ser hverandre. En lærer seg ikke selv å kjenne uten andre».

En annen beskriver læringsprosessen som skjer i en terapeutisk gruppe på denne måten:

«Jeg hører på hva andre sier og lærer av det. Å få råd og tips fra andre hvordan de har blitt nyktre er helt genial! Vi får samtidig innsikt i så skamfull og dyp smerte, ting som folk vanligvis ikke snakker om. Jeg tror at det gjør at vi får tillit til hverandre».

Flere beskriver at de i tillegg til å få ny innsikt opplevde mye vekst og endring i å kunne dele sin egen historie og erfaringer med andre.

«Det var stort for meg å kunne se at jeg kunne hjelpe andre og at jeg hadde noe som andre ville ha. Det ga meg mye motivasjon».

Som deltaker i et slikt fellesskap vil det kunne utvikle seg en form for gruppesamvittighet. Flere trekker fram hvor viktig denne gruppesamvittigheten var i deres endringsprosess og tilfriskning. Det å bety noe for andre og ha dannet gjensidige bånd har for mange medvirket til at de ikke har rømt eller skrevet seg ut av behandlingen i de perioder det har vært vanskelig å være der.

«Vi var jo som et lag, vi hadde samhold. Ingen av oss ville at andre skulle ruse seg og slik gikk vi jo litt framover da».

Alle informantene inkluderte de ansatte i dette samholdet. De opplevde at de ansatte, selv om de hadde en annen rolle, var likeverdige. Arbeidsoppgaver ble gjort i samarbeid, og forholdet mellom informanter og ansatte ble ofte beskrevet med ord som gjensidig respekt.

En av informantene beskriver forholdet til de ansatte slik:

«Det at de ansatte bodde der i flere uker i strekk gjorde at jeg ble kjent med og trygg på dem. Vi samarbeidet og jeg følte vi var likeverdige og på likt nivå».

De fleste av informantene formidlet at samholdet hadde en avgjørende betydning i deres endringsprosess. Kun to av informantene opplevde ikke denne tilhørigheten som avgjørende, men uttrykte likevel at gjenkjennelsen som fant sted i de terapeutiske gruppene hadde en

positiv påvirkning. For de øvrige ga fellesskapet og deltakelsen i de terapeutiske gruppene tro på seg selv og egen mestringsevne, samtidig som det ga motivasjon og håp for egen rusfri tilværelse.

I følge Maslow (1970) er søken etter tilhørighet og samhold et av de grunnleggende behov et menneske har. Han har kategorisert dette behovet som et mangelbehov og det tilsier dets viktige betydning. Mennesket er avhengig av tilhørighet for å kunne oppleve en positiv mening i tilværelsen. Dette sterke behovet for tilhørighet kan derfor også forklare hvorfor mennesker tilsynelatende havner i destruktive miljøer. Behovet for tilhørighet overstyrer type miljø. Dette samsvarer med flere av informantenes rekruttering til rusmiljøet. To av informantene, for øvrig de samme som hadde et godt sosialt nettverk forut for sin ruskarriere, formidlet at de kom i kontakt med rusmiljøet som resultat av nysgjerrighet og spenningssøken, mens de resterende fire utelukkende formidlet behovet for å «høre til» og få aksept.

Vektlegging av felleskap og gruppeterapi i rusbehandling er nettopp for å synliggjøre hvor viktig denne komponenten er i en endringsprosess. Gruppen blir brukt som en sterk påvirkningskraft, og blir sett på som et viktig element i behandlingen (Leon, 2003). De fleste av informantene uttrykte nettopp at den tilhørighet som oppsto i kraft av de gruppeterapeutiske samlingene ga dem tro på seg selv og motivasjon til videre tilfriskning.

Yalom (1995) mener at gruppen er virksom der gruppen bidrar til å etablere håp om at endring kan skje. Videre vil funksjonelle grupper kunne snu negative opplevelser en har av seg selv til å bli noe positivt. Ved å dele smertefulle erfaringer og få aksept, heller enn fordømmelse, kan dette skape trygghet for videre endringsprosesser. I tillegg vil gruppen kunne bidra til å etablere viktige sosiale ferdigheter man er avhengig av for å kunne fungere i mellommenneskelige relasjoner. Den støtte og omsorg, men også korrigering og tilbakemeldinger som blir til i terapeutiske grupper, kan igjen bidra til positive og utviklende individuelle behandlingsprosesser.

Den mestringstillit som er nødvendig for endring av atferd eller for å overkomme utfordringer og hindringer i eget liv, kan læres ved hjelp av modellering og positive rollemodeller. Medlemmer i terapeutiske grupper kan således fungere som positive rollemodeller og dermed bidra til økt tro på egne evner til å mestre de ulike utfordringer som må overvinnes for å kunne bli rusfri (Bandura, 2003).

Som nevnt ovenfor kan gruppen være av avgjørende betydning for oppbygging av nødvendige sosiale ferdigheter. Rusmisbruket og den antisosiale atferden har påvirket sentrale og viktige sosiale ferdigheter i negativ retning, og dette må man få hjelp til å reetablere. Det vil ta tid og for mange vil dette være en tidkrevende fase i endringsprosessen. I handlingsfasen skal man utøve ny atferd i praksis og man er derfor avhengig av kontinuerlig veiledning og rådgivning (Proschaska et al, 1994).

Alle informantene påpekte viktigheten av å være i et godt behandlingsmessig miljø. Innenfor rusbehandling der fellesskapet er en sentral metode i endringsprosessen, kan etablering av subkulturer og potensiell negativ smitteeffekt forekomme (Andreassen, 2003). Siden modellering og rollemodeller er sentralt innenfor motivasjons- og mestringsteori, vil etablering av usunn behandlingskultur være destruktivt for gruppens medlemmer.

Manglende tro på egne evner og ferdigheter, sårbarhet og usikkerhet, vil kunne føre til en kultur preget av negative holdninger, noe som vil kunne medføre en sterkere etablering av antisosial atferd. Et fellesskap, som er preget av at ungdommene får utveksle negative erfaringer med hverandre, vil kunne skape en negativ smitteeffekt og påvirke behandlingsutfallet negativt (Andreassen, 2003). De fleste informantene opplevde liten grad av behandlingsmotivasjon umiddelbart etter tvangsplassering. Særlig der hvor tvangsplassering skjer og motivasjon for endring er lav, blir det avgjørende å forebygge utvikling av en negativ behandlingskultur, og skape et godt behandlingsklima der prososiale holdninger og atferd er dominerende. Her er de ansattes tilstedeværelse av avgjørende betydning. Foruten å inneha kunnskap om hva som skaper og opprettholder negativ kultur, må de ha en høy grad av tilstedeværelse og være gode rollemodeller. Holdninger fra ansatte som bærer preg av samarbeid og gjensidighet, heller enn en ovenfra og ned holdning, vil kunne medvirke til utvikling av positivt behandlingsklima. Medleverskapet vil kunne sikre bygging av positiv ungdomskultur. Med sin kontinuitet og fokus på samarbeid vil dette kunne motvirke utvikling av en negativ ungdomskultur som i sin tur øker motstanden mot behandlingstiltak og gir mulighet til opprettholdelse av den atferd man i utgangspunktet er i behandling for å endre.

Informantene var klar på hvilken rolle medlevene hadde for sin utvikling og endringsprosess. Deres kontinuitet, holdninger og fokus på samarbeid kan ses som en motvekt til utvikling av negativ behandlingskultur. Dette samsvarer også med funn gjort av Levin (1997). I følge han vil negativ kultur etableres i behandling dersom ansatte er lite tilgjengelige i miljøet og lite

delaktige i ungdommenes behandlingsprosesser. Ansatte som også opplever ungdommene som kilde til negativ påvirkning, heller enn å se på dem som ressurser, vil kunne medvirke til å opprettholde et dårlig behandlingsklima.

Anerkjennelse

Å være del av en sosial gruppe og å føle tillit og tilhørighet, er viktige byggesteiner i et menneskes liv og nødvendig for identitetsutvikling og sosialisering. Felles for fire av de seks informantene i utvalget var ensomhet, rotløshet, rastløshet, ønske om å være usynlige og å forlate denne verden i - tillegg til følelsen av å mislykkes på mange plan. Selv om rusbruk ofte kan føre til at en rettferdiggjør sine handlinger og valg, var alle informantene klar over at deres atferd hadde medført egen og andres smerte. Ofte ble foreldre og søsken trukket fram som eksempel på deres dårlige samvittighet og skam, men også andre kriminelle handlinger, som hadde fått konsekvenser for andre mennesker, ble nevnt.

Som tidligere nevnt var betydningen av å føle tilhørighet og samhold en faktor som for flere av informantene bidro til motivasjon og endringsprosess. Likeledes har samtlige framhevet verdien av å føle seg betydningsfull og anerkjent som viktige faktorer i deres tilfriskning. I tillegg til å framheve de øvrige ungdommenes bidrag til dette, så understreket de den store betydning de ansatte hadde hatt i denne prosessen. Informantene opplevde at de ble behandlet på en respektfull måte og ikke ut fra sine tidligere eller nåværende handlinger. For de fleste var dette en annerledes måte å bli møtt på av voksne mennesker. De ble verdsatt for den de var, og ikke ut fra den atferd de til enhver tid viste. De ansatte evnet å se bak deres atferd. I tillegg opplevde de at det ble etablert en relasjon bestående av både tillit og ansvar. Videre formidlet de tryggheten de opplevde ved at de bodde under samme tak.

To av ungdommene uttrykker det slik:

«Ingen av de voksne så ned på meg og sa at jeg var dum og befalte meg å gjøre sånn og sånn. Det er viktig at en ikke føler at en er svakere eller dummere enn andre».

«Det at de ansatte var der lenge om gangen gjorde at jeg ble kjent og trygg på dem. Også brydde de seg om meg og ikke de kjipe handlingene mine og hva jeg hadde gjort før».

De voksnes tilgjengelighet, empati og tilstedeværelse ble trukket fram av alle informantene trukket fram. Alle opplevde seg sett og hørt, ikke gjemt og glemt. Dette ga næring til at de følte seg betydningsfulle og viktige som mennesker. Det at andre var villig til å bruke tid på

en og til å lytte til alle døgnetts tider når behovene dukket opp, var noe nytt og annerledes som de verdsatte høyt.

En av informantene beskriver dette slik:

«For første gang i mitt liv ble jeg ikke gitt opp. Jeg følte jeg ble sett og hørt. Jeg følte jeg var verdifull og at jeg ikke bare var en jobb for dem».

Ungdommene opplevde at de ble oppfattet som betydningsfulle av både ungdommene de var i behandling med og av ansatte. De opplevde videre relasjoner basert på respekt og gjensidighet, noe de fra før hadde liten erfaring med.

Et grunnleggende behov for mennesker er å føle seg verdsatt og å ha en positiv opplevelse av seg selv, samtidig som man opplever at man har evner til å mestre ulike utfordringer. Maslow (1970) kaller dette for realkompetanse. Denne kompetansen vil gi mennesker tro på at man innehar egenskaper som kan resultere i selvstendiggjøring. Dette er igjen faktorer som er sentrale innenfor motivasjon. Om disse behovene ikke tilfredsstilles vil man kunne oppleve utilstrekkelighet, noe som igjen kan resultere i uhensiktsmessig atferd, angst, depresjon og fravær av ønske om endring (Maslow, 1970). Ungdommene formidlet også at måten de ble behandlet på ga styrket motivasjon for endring. Dette viser hvilken påvirkning ansatte kan ha i behandlingsprosessen.

Som ansatt i rusbehandling har man mye makt. Ofte er de som kommer inn i behandling i en svært sårbar situasjon, og mange har liten tiltro til seg selv og at man skal få til noe, aller minst å bli rusfri. Å bli møtt med holdninger som forsterker denne opplevelsen vil da kunne gjøre vondt verre. I en svensk undersøkelse framkom det at enkelte av de ansatte ble opplevd som maktmisbrukere og at de benyttet sin posisjon til å framheve sin makt og myndighet heller enn å skape et klima der relasjonen mellom ungdom og behandlere bar preg av gjensidighet og respekt. Dette påvirket motivasjon og ønske om endring i negativ retning (Gudmundsdottir & Nordqvist, 2011).

Som tidligere nevnt er den viktigste motivasjonen til endring over tid det som betegnes som indre motivasjon. Disse ungdommene har som regel ikke denne form for motivasjon når de kommer til behandling. For å etablere en indre, styrt motivasjon vil kvaliteten på behandlerrollen være viktig. Flere av ungdommene opplevde at de etablerte en god relasjon med sin kontaktperson og opplevde at dette ga videre motivasjon til endring. Dette samsvarer

med ovennevnte undersøkelse der relasjonen med alle ansatte ble vektlagt, men spesielt relasjonen til kontaktpersonen. Like viktig var det at relasjonen ble styrket av at det var et samarbeid, både med fysiske oppgaver og mer behandlingsrelaterte mål. De ga tillit, ansvar og støtte. (Gudmundsdottir & Nordqvist, 2011).

Behandlingsallianse er en viktig faktor i en behandlingsprosess. Ungdommene vektla de ansattes forståelse, involvering og tilstedeværelse. Miller og Rollnick (2002) formidler at relasjonen mellom klient og terapeut har stor betydning for det ønskede behandlingsresultat og kan være viktigere enn den aktuelle metodiske tilnærmingen man benytter. En behandlingsallianse kan styrkes blant annet ved at terapeuten er empatisk og viser støtte, omsorg og anerkjennelse av personens opplevelser og tanker (Bordin, 1994).

Tvangsplassering kan for mange bekrefte deres opplevelse av maktesløshet og negative oppfatninger av voksne. Ved å møte dem med et åpent sinn, og la ungdommene fortelle om seg selv og sine tanker, kan man her minimalisere at forsvarsmekanismer tas i bruk, skape et bedre behandlingsklima og fremkalle motivasjon (Hill, 2005). Bevisstheten om hvilke forhold som muliggjør raskere kontakt og fremmer en god behandlingsallianse vil være viktig i denne prosessen og kan i tillegg være motivasjonsskapende (Tetzlaff et al, 2005). I en endringsprosess vil graden av involvering fra terapeuten variere. I handlingsfasen, - den fasen hvor ny atferd skal prøves, er det viktig med god tilbakemelding. Tilbakemelding fra signifikante andre, eller andre i en gruppe, kan være med på å styrke ens mestringstillit og tro på at man kan overkomme vanskelige situasjoner (Bandura, 2003). Her vil medleverskapet kunne bidra til at denne prosessen blir ivaretatt. Med sin kontinuitet og tilstedeværelse vil man kunne gi nødvendig og troverdig tilbakemelding, samt følge utviklingen over tid. Dette til forskjell fra andre institusjoner der vaktskifter skjer flere ganger daglig.

Mestring

Alle informantene hadde hatt ulike erfaringer med skolesystemet forut for tvangsplasseringen. På bakgrunn av dette hadde mange negative erfaringer og manglende tro på egne ferdigheter i skolesammenheng. På kollektivet fikk samtlige mulighet til å begynne på den interne skolen i forkant av eventuell oppstart på vanlig videregående skole. Fire av seks startet på denne skolen og mente den ga motivasjon til videre skolegang. De understreket betydningen av å bli møtt av lærere som hadde forståelse for deres situasjon, samtidig som skoleoppgavene ble tilpasset den enkeltes nivå og at det ble satt konkrete mål i læringssituasjonen.

«Den interne skolen bidro til å motivere meg til videre skole. Vi fikk oppgaver som vi kunne klare og da fikk jeg en stor mestringsfølelse. Jeg fikk mer tro på at jeg kunne klare ting».

De samme fortsatte på videregående skole, og alle formidler at dette har vært en av de viktigste arenaer for oppbygging av mestring og mestringsfølelse. De snakker alle om verdien av å komme seg ut i det normale samfunnet og bli behandlet som alle andre normale mennesker. Betydningen av å ikke bli forskjellsbehandlet av lærere og medelever, samt erfaringen med å kunne passe inn og ikke være annerledes, tillegges stor vekt.

«Det var mye vekst i å forholde seg til andre mennesker og se at jeg ikke var så forskjellig fra dem lenger. Det å se at jeg passet inn i samfunnet».

Denne erfaringen har medført at samtlige har gitt uttrykk for at skolegangen har gitt dem tro på seg selv og egne evner og gitt dem håp om at de kan ha muligheter for å få seg en utdanning.

«Skolen fikk meg til å se at jeg mestret ting, og jeg fikk tanker om at jeg kunne ta meg en utdanning og bli det jeg hadde drømt om».

En av informantene valgte seg ut av all skolegang, mens en startet i arbeidsrelatert praksis. For denne siste informanten var opplevelsen forholdsvis lik de som gikk på skolen. Følelsen av å passe inn blant normale mennesker, samt muligheten for å lykkes i en jobb, ga mestringsfølelse.

En annen arena samtlige informanter trakk fram som viktig i forhold til økt mestring og mestringstillit var kollektivets fasesystem. Fasesystemet representerte en utviklingskurve i behandlingsprogrammet der ansvar og frihet gradvis økte i takt med ungdommenes progresjon. Fasesystemet med sine klare mål ble for informantene et verktøy for opparbeidelse av mestring. Det de klarte på et nivå eller område resulterte i økt mestringstillit på neste nivå. Dette systemet ga ungdommene motivasjon til å prøve ut nye ting, og alle erfarte at det ikke var farlig å gjøre ting man ikke hadde gjort før. Dette samsvarer med Brumoen (2000) som peker på viktigheten av å tilrettelegge for oppgaver i behandling som er konkrete og oppnåelige. Dette vil gi mestringsfølelse og etablere håp om måloppnåelse til forskjell fra langsiktige mål som kan oppleves uoppnåelige og redusere essensiell behandlingsmotivasjon.

«Fasesystemet hjalp meg til å se at det ikke var farlig å prøve nye ting. Jeg mestret ulike oppgaver og jeg skjønnte etter hvert at det kanskje ikke var så farlig å bli nykter heller».

For ungdommer plassert i rusbehandling er endring eller reduksjon av uønsket atferd et uttalt mål. Mange uttrykker manglende tro på at slik forandring er mulig og man kan parallelt oppleve mangel på motivasjon hos den enkelte. Spesielt overfor ungdommer som ikke kommer frivillig til behandling, kan man anta en betydelig lavere grad av motivasjon. I følge Bandura (2003) kan mennesker overkomme tilsynelatende håpløse situasjoner dersom man har tillit til at man kan klare det. Og det som kan antas å være manglende motivasjon blant rusmisbrukere kan være et uttrykk for manglende tro på at forandring faktisk er mulig (Fekjær, 2004). Det blir derfor viktig spesielt innenfor rusbehandling å bryte opp de store behandlingsmålene til overkommelige delmål, som kan muliggjøre måloppnåelse (Brumoen, 2000). Dette siste opplevde ungdommene som en viktig faktor i sin egen endringsprosess. Konkrete mål innenfor en tidsbegrenset periode var lettere å forholde seg til, og ga økt motivasjon til måloppnåelse versus det langsiktige og nærmest utenkelige målet om rusfrihet. Ved å forholde seg til enkle oppgaver, som de med og uten hjelp fra gruppen eller ansatte var i stand til å kunne takle, opplevde de mestring, noe som ga dem motivasjon til å gå videre. gjøre mer av. Dette samsvarer med det faktum at mennesker lærer raskere om belønningen kommer raskt. Atferd som gir fordeler på lang sikt er tyngre å lære seg fordi den trenger mer tankemessig kontroll (Brumoen, 2000). Det blir derfor viktig å ha dette som en grunnforståelse inn mot behandling- og endringsprosesser. Kollektivets fasesystem baserer seg nettopp på denne forståelsen.

I lys av Banduras (2003) sosialkognitive læringsteori vil troen på egne evner være avgjørende for om man vil føle mestringstillit og dermed øke sin mulighet til å overkomme de utfordringer man blir stilt overfor. Alle informantene hadde forut for plassering stort sett opplevd tap og nederlag knyttet til skoleprestasjoner. Disse erfaringene var det naturlig at de tok med seg videre. Det er nærliggende å tro at dette ytterligere ville underbygge deres manglende tro på seg selv, også innenfor andre områder som krever mestringstillit. De karakterer som står på vitnemålet vil for mange også være ensbetydende for hva du mestrer innenfor andre områder.

På kollektivet var som tidligere nevnt skolegang frivillig og ikke resultat av noen form for tvang. Lærerne ved skolen tilrettela for læring med tilpassede oppgaver samtidig som de oppmuntret og viste engasjement overfor informantene. Informantene opplevde at dette bidro

til og resulterte i økt mestringstro og videre motivasjon. De opplevde at de fikk til det de tidligere ikke hadde trodd de ville mestre, og dette muliggjorde også at de kunne overføre disse erfaringene til andre situasjoner. Selv om mestringstillit er områdespesifikk, kan det likevel ha en viss overføringsverdi (Bandura, 2003). Betydningen av at andre mennesker uttrykker tro på at man er i besittelse av evner og dermed kan ha mulighet til å oppnå et ønsket mål eller tilstand, vil kunne mobilisere mer krefter og innsats hos personene det gjelder. Tilbakemeldinger fra omgivelsene, og da særlig fra signifikante andre, - i oppbygging av mestringstillit, er en viktig faktor og kan være styrende for mulighetene til å lykkes (Bandura, 2003). Gjentatte øvelser vil innenfor gitte områder også medvirke til å bygge en mer robust tro på egen evne til å mestre. Denne mestringstroen vil også kunne gi mennesker kognitive, atferdsmessige og selv-regulerende verktøy for slik å kunne overføre dette til nye aktiviteter eller situasjoner.

Ved siden av egenerfaring, som er den mest innflytelsesrike kilden til mestring, kan mestring også forekomme gjennom modellæring og ved at andre, særlig signifikante andre, signaliserer en tro på personens evner. Mestringstillit lært gjennom modellæring er særlig virksomt overfor mennesker som har opplevd mange negative mestringsopplevelser. Ut i fra dette vil kollektives oppbygging og behandlingsform stimulere til at ungdommer kan øke sin mestringstillit. Her kan fellesskapet, med ungdommer, medlevere og lærere fungere som rollemodeller. Og om man opplever likhet med rollemodellen vil sannsynligheten for suksess og positiv innvirkning på ens mestringstro øke. Gitt disse positive arenaer for læring og oppbygging av mestringstillit, må man også være klar over at det kan skje negativ læring og forsterkning dersom det som tidligere nevnt etableres subgrupper i behandlingsmiljøet og der denne kulturen blir styrende (Andreassen, 2003).

5 Sammenfatning og diskusjon

Funnene i denne studien viser at tvangsplasseringen har hatt avgjørende betydning for informantenes rusfrihet. Tvangsplasseringen innebar at de ikke kunne velge seg fritt ut av en behandling de i utgangspunktet ikke erkjente behov for og følgelig hadde stor motstand til. Denne manglende valgfriheten var avgjørende for at de kom i kontakt med seg selv og oppnådde tilstrekkelig grad av innsikt og motivasjon til endring. Tvangsplasseringen kan ut fra informantene forstås som en nødvendig betingelse for at endring kunne skje. I tillegg til selve tvangsplasseringen viser funnene at tiden ble en viktig indikator på en vellykket tilfriskningsprosess. Endring tar tid og tvangens varighet ga mulighet for at informantene kunne starte på en vanskelig, tidkrevende og nødvendig bearbeiding- og endringsprosess, hvis mål var etablering av en varig rusfri tilværelse. Behandlingsavbrudd er et kjent fenomen innen rusbehandling (Ravndal, 2007) og forskning viser at dette oftest skjer i behandlingens første faser (Prochaska et al, 1994). Slike behandlingsavbrudd vil i tillegg til å innebære følelse av nederlag og tap, også redusere sjansen for en vellykket behandlingsprosess (Vinnerljung, Sällnäs & Kyhle Westermarck, 2001). Forskning kan også tyde på at det synes å være sammenheng mellom tid i behandling og vellykket behandlingsresultat (Ravndal, 2007). Tvangen vil her kunne ses som en motvekt til at behandlingsavbrudd skjer, da muligheten til å ta frie valg under plasseringen er minimalisert. Om dette likevel skulle skjedd, ville de bli tilbakeført etter forholdsvis kort tid, slik at en sikret en kontinuitet i endringsprosessen. Slik sett kan tvangen også representere en form for sikring og trygghet (Helgeland, 2007).

Verdien av sosial støtte ble sammen med tvangens funksjon vurdert av informantene til å ha stor betydning i endringsprosessen. Verdien av å oppleve mestring, tilhørighet og samhold med både medlever og andre ungdommer i behandling førte til at det ble etablert håp og tro på at endring og rusfrihet var mulig. Særlig betydningsfullt vektlegges gjenkjennelsen med andre i samme situasjon. Dette ga mulighet til bearbeiding av egne erfaringer og fremmet ny innsikt. Medleverskapet med sin forutsigbare tilstedeværelse og tilgjengelighet representerte videre en trygghet for informantene og bidro i stor grad til etablering av god og viktig behandlingsallianse og bygging av mestringstillit. Dette er komponenter som kan ha avgjørende betydning for en vellykket endrings- og behandlingsprosess (Hill, 2005). Medleverskapets kontinuitet og tilstedeværelse vil i tillegg kunne motvirke etablering av en uheldig behandlingskultur og i stedet fremme et prososialt behandlingsmiljø (Levin, 1997).

Skolen ble av de fleste informantene vektlagt både som arena for mestring, men også som betydningsfull i etablering av håp og tro på at man kunne klare å få seg utdanning og senere arbeid. Videre, og kanskje viktigst, opplevde informantene seg som del av et normalt skolemiljø og samfunn, og ikke vurdert som «annerledes» av hverken lærere eller andre jevnaldrende elever.

I sin helhet viser funnene i undersøkelsen at tvangsplasseringen, sammen med behandlingens terapeutiske innhold, har hatt stor betydning i deres endrings- og tilfriskningsprosess.

Tvangsplasseringen har gitt mulighet for endring, og tvangen har blitt opplevd som underordnet den hjelp de har fått. Informantenes faktiske autonomi ble som følge av tvangsplasseringen svekket, men de opplevde ikke dette som problematisk, ei heller relevant. Dette kan muligens ha sammenheng med ruskollektivets minimale bruk av andre former for tvangsmidler under behandlingsoppholdet. Videre viser funnene at informantene har benyttet seg av behandlingstilbudet på ulike måter og med forskjellig intensitet. Rammene for behandlingen var lik for alle, men de verdsatte ulike deler av de terapeutiske virkemidlene.

Det kan synes som om de to informantene som forut for rusutvikling hadde et prososialt nettverk gjennomgående benyttet seg av behandlingsinnholdet på en annen måte enn de øvrige informantene. De verdsatte samholdet og fellesskapet de ble en del av, men dette var ikke avgjørende for at de fant motivasjon til å starte sin behandlingsprosess. Deltakelsen i de terapeutiske gruppene ga mening, men de opplevde i større grad enn de andre at mer tilpasset individuell oppfølging ga dem bedre og mer adekvat hjelp enn hva gruppene gjorde.

Forholdet til medleverne ble derimot verdsatt på lik linje med de andre informantene, sammen med betydningen av den verdifulle behandlingsalliansen. Deres tidligere erfaringer og relasjoner med et prososialt miljø kan ha bidratt til bedre sosiale og mentale ferdigheter og dermed også gitt dem andre forutsetninger til å «velge» ut de deler av behandlingsopplegget som passet dem best. I sum kan dette også tyde på at ruskollektivet, som tidligere bar preg av rigiditet og likhet for alle, i dag tillater større grad av fleksibilitet og rom for individuelt tilpasset behandling samtidig som likhet- og fellesskapstanken likevel består.

I lys av denne undersøkelsens entydige funn synes det som tvangsplassering i ruskollektiv har sin legitimitet og kan ses på som et viktig tiltak for å gi god og funksjonell hjelp til unge rusmisbrukere. Den kunnskap vi har om rusmidlers sterke påvirkningskraft, utvikling av antisosial atferd i tenårene og betydning av tidlig intervensjon for å redusere ytterligere identifisering med destruktive miljø, tilsier at bruk av tvang bør vurderes som et

hensiktsmessig tiltak overfor denne unge målgruppen. Tvangsplassering har tidligere vist seg virksomt overfor denne målgruppen (Helgeland, 2007) og mine funn underbygger dette og peker samtidig på andre forhold som kan påvirke positive behandlingsutfall. Samtlige informanter ga uttrykk for at tvangen var spesielt viktig for å kunne bli i stand til å ta imot behandling, samtidig som den også skapte motivasjon for videre endring. Utover dette ble tvangen opplevd som en formalitet. Dette står i sterk kontrast til de som hevder at motivasjon til behandling må være til stede forut for behandling, og at tvang i seg selv kan være skadelig for etablering av den viktige terapeutiske behandlingsalliansen (Andreassen, 2003). Ofte er rusbehandling også forbundet med stor grad av ambivalens. Denne ambivalensen kan igjen føre til behandlingsavbrudd. Tvangen vil her også kunne sikre at den yngre målgruppens naturlige ambivalens ikke vil resultere i negative og ofte destruktive behandlingsavbrudd. Alle informantene ga uttrykk for at en frivillig plassering ville endt i tidlige behandlingsavbrudd.

Ruskollektivene representerer den behandlingsform som oftest tar imot tvangsplasseringer av unge rusmisbrukere i Norge. Undersøkelser har tidligere vist at ruskollektivene ikke har dårligere behandlingsresultat enn øvrige behandlingsinstitusjoner, som i mindre grad benytter seg av tvang (Lauritzen, et al, 2012). Til tross for dette er det likevel mange både i det politiske systemet og innenfor fagfeltet som har reservasjoner overfor tvangsplassering og bruken av ruskollektiver som behandlingsform. På bakgrunn av ovennevnte funn kan det synes som om disse reservasjonene bør revurderes. For forvaltere i det offentlige hjelpeapparatet vil økt kunnskap om brukernes erfaringer med tvang kunne bidra til at flere tvangstiltak overfor denne målgruppen vurderes og iverksettes, - på tidligere tidspunkt. Tvangsplassering høres skremmende ut fordi ordet tvang ofte vekker sterke negative assosiasjoner, og dette kan resultere i tilsvarende negative holdninger til å benytte seg av dette tiltaket. Slike holdninger kan videre resultere i at tvang ikke blir vurdert som et egnet plasseringsgrunnlag. Desto viktigere blir det da å søke nyansert kunnskap som også kan belyse de positive sidene tvangen kan ha overfor unge rusmisbrukere som trenger hjelp for å endre og/eller bryte med sin destruktive livssituasjon. Like viktig som denne erkjennelsen blir det å skaffe til veie kunnskap om hvilke forhold i rusbehandling som både legger til rette for og skaper positive endringsprosesser. Til sammen vil dette kunne bidra til at riktig hjelp blir gitt rett person, til riktig tid og på rett sted.

5.1 Metoderefleksjon

Denne oppgaven kan ha flere svakheter og begrensninger og det blir derfor viktig å se de ulike funn i lys av dette. Oppgaven har et lite utvalg og utvalget er basert på bestemte kriterier. Dette er forhold som kan ha betydning for hvilken overføringsverdi funnene vil kunne ha (Malterud, 2011). Kriteriene for rekrutteringen av informanter kan ha lagt føringer på hvilken informasjon forsker har fått tilgang på. Kravet om rusfrihet kan ha påvirket informantenes nåværende syn på tvangsplasseringen og resultert i en mer positiv omtale enn slik de egentlig opplevde det. Om utvalget hadde inkludert tidligere tvangsplasserte,- som ikke hadde oppnådd rusfrihet, kunne dette gitt et mer nyansert bilde av tvangens funksjon og behandlingens innhold.

En annen mulig svakhet i oppgaven er forskerens tilknytning til behandlingsstedet hvor informantene ble rekruttert fra. Selv om forskeren ikke hadde kjennskap til informantene under tvangsplasseringen, kan likevel denne tilknytningen til kollektivet ha påvirket informantene ved at de har underkommunisert sine erfaringer og holdt tilbake viktig informasjon i solidaritet og lojalitet til stedet som de mener har bidratt til deres rusfrihet. Den samme lojalitet kan også ha resultert i en mer positiv framstilling av tvangens funksjon (Dahlen, 2011). Det må samtidig også understrekes at nettopp kjennskap til behandlingsstedet kan ha en verdi i form av at det kan åpne opp for temaer som ellers ikke ville kommet fram. Forskerens kunnskap om rusmiddelbruk og rusbehandling kan også ha bidratt til større grad av informasjonsrikdom, noe som er ønskelig innenfor kvalitativ metode (Malterud, 2011). Det er uansett viktig at forskeren er sin rolle bevisst og klar over at disse forholdene kan påvirke innsamling og tolkning av datamaterialet (Malterud, 2011).

5.2 Fremtidig forskning

Det finnes allerede en del forskning om tvangsplassering i rusbehandling og om hvilke forhold i denne typen behandling som synes å være mer eller mindre virksomme. Med hensyn til den unge målgruppen, som inngår i denne oppgaven, er det ønskelig med mer forskning rundt «brukerstemmene». Siden tvang innebærer en sterk inngripen i et menneskes liv bør det forskes mer på hvordan den enkelte bruker opplever tvangen og hva som er virksomt i denne typen behandling. Det er blitt sterkere fokus på brukermedvirkning i dagens rusbehandling, og dette perspektivet bør også kunne gjøre seg gjeldende innenfor forskningen. Å få fram

«brukerstemmen» vil sannsynligvis kunne bidra til at utøverne innen både forvaltning og det øvrige behandlingsapparatet kan yte bedre og mer riktig hjelp.

6 Avslutning

Resultatene i oppgaven er drøftet i lys av teori fortløpende i kapittel 4. Med utgangspunkt i problemstillingene er det forsøkt å finne svar på om, og på hvilke måter, tvangsplassering kan være et virkemiddel til endring, mestring og rusfrihet for ungdommer i ruskollektiv, samt gi beskrivelser av de forhold som har hatt betydning for ungdommenes endringsprosesser.

Informantene formidlet utelukkende at tvangsplassering var avgjørende for at de ble i stand til å ta imot behandling for sitt rusproblem. De formidlet videre at tvangsplasseringen hadde stor betydning de første månedene etter plasseringen, og at tidsaspektet sammen med geografisk avstand fra sine rusmiljø var faktorer som også var viktige for at de valgte å ta imot behandling. Tvangsplasseringen la slik til rette for at informantene kunne starte sin endringsprosess. Sosial støtte ble også trukket fram som viktig for informantenes vei til rusfrihet. Det å være deltaker i et fellesskap ga for mange håp og tro på at endring var mulig. Medleverskapet, med sin store grad av tilstedeværelse og kontinuitet, ble opplevd som trygt og ga et godt grunnlag for etablering av en terapeutisk behandlingsallianse, ett av de viktigste element for at endring skal kunne skje. Dette, sammen med den mestring som skjedde underveis i behandlingen og de muligheter skolen ga, ble av informantene beskrevet som avgjørende for at de ble rusfrie.

Oppsummert viser funnene i denne oppgaven at tvangsplassering kan skape en ramme og være et viktig virkemiddel for at ønsket atferdsendring skal finne sted. Ved å benytte tvang overfor unge mennesker med antisosial atferd kan man oppnå muligheter til endring og samtidig forebygge en ytterligere marginalisering. Betingelsene for at endring kan skje innenfor disse rammene er et behandlingsmiljø preget av respekt, anerkjennelse og likeverd og der tilfriskning overstyrer sabotering og negativ rusatferd. På bakgrunn av det ovennevnte kan man hevde at tvangsplassering i ruskollektiv bør være ett av flere tiltak man i framtiden bør satse på innenfor behandling av unge mennesker med rusproblematikk.

Litteraturliste

- Andreassen, T. (2003). *Behandling av ungdom i institusjoner. Hva sier forskningen?* Oslo: Kommuneforlaget
- Bandura, A. (2003). *Self-Efficacy. The Exercise of Control*. New York: Freeman
- Barnevernloven. LOV 1992-07-17-100: Lov om barneverntjenester
- Bordin, E. (1994). *Theory and reserach on the therapeutic working alliance: New directions in the working alliance: Theory, research and practice* (pp. 13-37). New York: Wiley
- Brumoen, H. (2000). *Bygging av mestringsillit. En metodebok om mestring av rusproblemer*. Oslo: Gyldendal
- Bufetat (2012). Årsrapport 2012. Tønsberg: Barne-, ungdoms- og familieetaten
Hentet fra:
http://www.bufetat.no/Documents/Bufetat.no/Bufdir/BufetatAarsrapport2012_web.pdf
- Dahlen, M. (2011). *Intervju som forskningsmetode- en kvalitativ tilnærming* (2 utg.). Oslo: Universitetsforlaget
- Daley, D.C., & Marlatt, G.A. (2007). *Overvinn ditt alkohol- eller rusproblem. Effektive løsningsstrategier*. Oslo: Gyldendal
- Englund, G. (1980). *Hassela- tvangen til frihed*. Social- og Sundhedspolitisk Gruppe. København: Paradistryk
- Farabee, D., Pendergast, M. & Douglas, A. (1998). *The effectiveness of Coerced Drug-Abusing Offenders*. Federal Probation, 62 (1), 3-11
- Fekjær, H.O. (2004). *RUS, bruk, motiver, skader, behandling, forebygging, historie* (2 utg.). Oslo: Gyldendal
- Forvaltningsloven. LOV-1967-02-10. Lov om behandlingsmåter i forvaltningssaker
- Gadamer, H.G. (1984). *Truth and method*. New York: Crossroad.
- Gerdner, A. & Berglund, M. (2009). *Översikt om tvångsvård vid missbruk- effekt och kvalitet*.
Hentet fra: <http://miun.diva-portal.org/smash/get/diva2:292085>
- Giorgi, A. (1985). *The descriptive phenomenological method in psychology: A modified Husserlian approach*. Pittsburg: Duquesne University Press.

- Glasser, B.B. & Strauss, A.L. (1967). *The discovery of grounded theory: strategies from qualitative research*. Chicago: Aldine
- Gudmundsdottir, E. & Nordqvist, S. (2011). *Ett år efter avslutad behandling*. Uppföljning av ungdomar utskrivna från SIS 2007. Institutionsvård i fokus. Rapport nr 1, 2011
- Helgeland, I.M. (2007). *Unge med atferdsvansker blir voksne. Hvordan kommer de inn på et positivt spor?* Oslo: Unipub
- Hill, T. (2005). *Allians under tvång*. Behandlingssamarbete mellan elever och personal på särskilda ungdomshem. Linköpings Universitet: Institutionen för beteendevetenskap.
- Imsen, G. (2014). *Elevenes verden*. Innføring i pedagogisk psykologi (5 utg.). Oslo: Universitetsforlaget
- Johannesen, A, Tufte, P.A., & Christoffersen, L. (2010). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode* (4 utg.). Oslo: Abstrakt forlag
- Kazdin, A.E. (1997). Practioner Review: Psychosocial Treatments for Conduct Disorder in Children. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, Vol.38, No. 2, s.161-178
doi: 10.1111/j.1469-7610.1997.tb01851.x
- Kvale, S & Brinkmann, S.(2012). *Det kvalitative forskningsintervju* (2 utg.). Oslo: Gyldendal Akademiske
- Lauritzen, G., Ravndal, E. & Larsson, J. (2012). *Gjennom 10 år. En oppfølgingsstudie av narkotikabrukere i behandling*. SIRUS rapport nr 6/2012. Hentet fra: <http://www.sirus.no/publikasjon/rapporter/2012-2/gjennom-10-ar-en-oppfolgingsstudie-av-narkotikabrukere-i-behandling/>
- Leon, G.D. (2003). *Det terapeutiske samfunn. Teori, modell og metoder*. Oslo: Universitetsforlaget
- Levin, C. (1997). Ungdomar i tvångsvård. Råbyundersøkning 1994. Statens institusjonsstyrelse (SIS) Rapport nr. 2
- Malterud, K. (2011). *Kvalitative metoder i medisinsk forskning – en innføring* (3 utg.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Maslow, A. (1970). *Motivation and Personality*. (2 utg.). London: Harper & Row.
- Maxwell, J.A. (1992). Understanding and Validity in Qualitative Research. *Harvard Educational Review*, Vol. 62 (3) s.279-300. Harvard Education Publishing Group

- Merell, K.W., & Caldarella, P. (2008). *Home and Community Social Behavior Scales User's Guide*. Iowa City, IA: Assessment-Invervention Resources
- Miller, W.R., & Rollnic, S. (2002). *Motivational interviewing: Preparing people for change* (2 utg.). New York: Guilford Press
- NESH (2006). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*. Oslo: Forskningsetiske komiteer
- Prochaska, J.O., Norcross, J.C. & DiClemente, C.C. (1994). *Changing for good: the revolutionary program that explain the six stages of change and teaches you how to free yourself from bad habits*. New York: W. Morrow
- Prochaska, J.O., DiClemente, C.C & Norcross, J.C. (1992). *In search of How People Change: Applications to Addictive Behaviors*. *American Psychologist*, 47(9), 1102-1114. doi:10.1037/0003-066X.47.9.1102
- Ravndal, E. (2007). Evaluering av behandlingskollektivet i rusomsorgen: Har de fortsatt en plass i dagens rusbehandling? *Tidsskrift for Norsk Psykologiforening*, 44(1), 17-21. Hentet fra: http://www.psykologitidsskriftet.no/?seks_id=8446&a=2
- Rettighetsforskriften. FOR-2011-11-15-1103. Forskrift om rettigheter og bruk av tvang under opphold i barneverninstitusjon.
- Sellman, D. (2009). The 10 most important things known about addiction. doi: 10.1111/j.1360-0443.2009.02673.x
- Steiro, A., Dalsbø, T.K., Ringerike, T., Hammerstrøm, K.T., Hofman, B. (2009). *Tvangsbehandling av opioidavhengige*. Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten. Rapport nr 16.
- Tännsjö, T. (1998). *Vårdetik*. Stockholm: Thales
- Tetzlaff, B.T., Kahn, J.H., Godley, S.H., Godley, M.D., Diamond, G.S. & Funk, R.R (2005). *Working alliance, treatment satisfaction, and patterns of posttreatment use among adolescent substance users*. *Psychol Addict Behavior*, 19, 199-207. doi:10.1037/0893-164X.19.2.199
- Tjersland, O.A. (1995). *Misbrukere før, under og etter kollektivopphold. En retrospektiv undersøkelse av elever ved Tyrilikollektivet*. Oslo: Rusmiddeldirektoratet

Vinnerljung, B., Sallnäs, M. & Kyhle Westermark, P.K. (2001) *Sammanbrott vid tonårsplaceringar- om ungdomar i fosterhem och på institution*. Socialstyrelsen. Stockholm: Modin-Tryck

Yalom, I.D. (1985) *The theory and practice of group psychotherapy*. New York: Basic Books

Årsredovisning (2012) Statens Institutionsstyrelse

Vedlegg

Vedlegg 1

Intervjuguide

Bakgrunn

Alder, sivil status, utdanning, jobb

Kan du kort beskrive familiesituasjon og familieforhold under din oppvekst?

Når begynte du å ruse deg, hvilke rusmidler brukte du og hvor ofte?

Hvilken funksjon hadde rusen?

Hvordan gikk det på skolen forut for tvangsplasseringen?

Hvordan var ditt sosiale nettverk før tvangsplassering? Og hvordan er det nå?

Deltok familiemedlemmer i din behandlingsprosess?

Tvangsplassering og tvangens funksjon

Hvordan vil du beskrive din situasjon før du ble tvangsplassert på kollektiv?

Hadde du hatt andre hjelpetiltak i forkant av tvangsplasseringen?

Hvordan opplevde du å være på tvang?

Ble du utsatt for andre tvangsmidler under tvangsplasseringen?

Ofte innebærer plassering på ruskollektiv miljøskifte og geografisk avstand.

Hvilke tanker gjør du deg om dette?

Hva var årsaken til at du fortsatte behandlingen etter tvangsvedtakets opphør?

Når du ser tilbake på tvangsplasseringen, hva tenker du nå?

Innholdet i behandlingen på ruskollektivet

Medleverskapet og skole

På kollektivet bor og lever de ansatte sammen med ungdommene. Hadde dette noen betydning for deg og eventuelt på hvilken måte?

Gikk du på skole når du var i behandling?

Hvilken betydning hadde det å gå på skole for deg mens du var i behandling?

Fortsatte du på skole etter behandlingens slutt?

Hvordan opplevde du å være på et kollektiv uten låste dører?

Gruppe/felleskap

Kan du beskrive hvordan det var for deg å være i behandling på et ruskollektiv med mange andre ungdommer?

Hadde de terapeutiske gruppene betydning i behandlingsprosessen, eventuelt på hvilken måte?

Rømning

Hadde du noen rømninger mens du var tvangsplassert? Forklar hvorfor du rømte/ikke rømte

Hvordan opplevde du tilbakeføringen til kollektivet etter rømningsepisoden.

Tilbakefall

Har du hatt noen tilbakefall på illegale rusmidler/kriminalitet etter avsluttet behandling?

Hva har du gjort for å hindre/ forebygge tilbakefall til rus?

Utfordringer knyttet til tvangsplassering og behandlingsoppholdet

Når du tenker tilbake på kollektivoppholdet, er det ting du i etterkant skulle ønske var annerledes?

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet og samtykkeerklæring

”Tvang i et behandlingsperspektiv”

Jeg jobber som avd.leder ved -----, avd. ----- . Jeg er nå student ved Institutt for klinisk medisin ved Universitetet i Oslo. Jeg skal skrive en masteroppgave som omhandler tvangsplassering og hvilke forhold som kan bidra til endring og rusfrihet under behandling på ruskollektiv.

Bakgrunn og formål

Tvangsplassering og tvangsbruk er et omstridt tema innen rusbehandling. Det er et svært inngripende tiltak å frata mennesker retten til å ta egne valg, og jeg ønsker med dette prosjektet å få fram ungdommenes erfaringer og opplevelser knyttet til tvangsplassering og tvangsbehandling. Ved å få fram deres brukerstemmer kan dette også bidra til nyttig kunnskap hos fagfolkene som skal forvalte og iverksette tiltak overfor denne målgruppen.

Utvalget består av 5-6 tidligere ungdommer som har vært tvangsplassert på ruskollektiv.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Du inviteres til et personlig intervju om temaet. Jeg ønsker å ta samtalen opp på lydbånd. Vi blir sammen enig om tid og sted.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Det er kun forsker som har tilgang til opplysninger som blir gitt av intervjuobjekt. Veileder vil ha mulighet til innsyn i det innsamlede datamateriale.

Prosjektet skal etter planen avsluttes 31.05.14. Da vil opptaket av intervjuet bli slettet og transkriberingen av intervjuet makulert.

Ingen vil kunne gjenkjenne deg i den ferdige oppgaven.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke deg uten å oppgi grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger om deg bli slettet og heller ikke brukt i oppgaven.

Det vil ikke få konsekvenser for ditt forhold til ansatte ved Fossumkollektivet om du ønsker å delta eller ikke.

Dersom du ønsker å delta eller har spørsmål til studien, ta kontakt med Idunn Storrø på mobil -- -- --, eller på e-post: storroe@hotmail.com. Du kan også kontakte min veileder, professor Edle Ravndal, på telefon 23 36 89 74 eller e-post edle.ravndal@medisin.uio.no.

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Dette samtykket kan jeg få når vi eventuelt treffes for intervju.

Kvittering fra NSD

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

NSD
Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
Postboks 1047 Blindern
0407 Oslo
Tlf: +47 22 36 51 17
Faks: +47 22 36 51 20
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr: 969 421 884

Edle Ravndal
Senter for rus og avhengighetsforskning SERAF Universitetet i Oslo
Kirkeveien 166
0450 OSLO

Vår dato: 22.11.2013

Vår ref: 36207 / 2 / JSL

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 06.11.2013. Meldingen gjelder prosjektet:

36207	<i>Tvang i et behandlingsperspektiv</i>
<i>Behandlingsansvarlig</i>	<i>Universitetet i Oslo, ved institusjonens øverste leder</i>
<i>Daglig ansvarlig</i>	<i>Edle Ravndal</i>
<i>Student</i>	<i>Idunn Storø</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 31.05.2014, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Vigdis Namtvedt Kvalheim

Juni Skjold Lexau

Kontaktperson: Juni Skjold Lexau tlf: 55 58 36 01

Vedlegg: Prosjektvurdering

Kopi: Idunn Storø storroe@hotmail.com

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

Skriftlig godkjenning: 22.11.2013

NSD: Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS, Postboks 1047 Blindern, 0407 Oslo. Tlf: +47 22 36 51 17, nsd@nsd.uib.no
NSD/Medlem: NSD: Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS, Postboks 1047 Blindern, 0407 Oslo. Tlf: +47 22 36 51 17, nsd@nsd.uib.no
NSD/Ansvarlig: NSD: Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS, Postboks 1047 Blindern, 0407 Oslo. Tlf: +47 22 36 51 17, nsd@nsd.uib.no